

Науково-редакційна група книги
«Реабілітовані історією. Рівненська область»
Комунальний заклад «Рівненський обласний краєзнавчий музей»
Рівненської обласної ради

Ігор Марчук
Наталія Марчук

«Поліська Січ»

УДК 94(477.81): "1941"
ББК 63.3(4Укр)624

Книга видана за сприяння
Центру дослідження і відродження Волині

Автори:

Марчук Ігор Володимирович – завідувач відділу «Інститут дослідів Волині» Комунального закладу «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради;

Марчук Наталія Володимирівна – вчитель історії вищої категорії Навчально-виховного комплексу № 12 (м. Рівне)

Рецензент:

Дарованець Олександр Ярославович – кандидат історичних наук, науковий співробітник Центру досліджень визвольного руху

Марчук І.В. Поліська Січ / І. В. Марчук, Н. В. Марчук. – Рівне: О. Зень, 2016. – 56 с.

ISBN 978-617-601-180-4

У науково-популярному нарисі, розрахованому на широкі кола краєзнавців, істориків, студентів, учнів шкіл, розкриваються маловідомі сторінки діяльності Тараса Боровця – отамана «Тараса Бульби» на Рівненському та Житомирському Поліссі у 1941 році. Вперше детально висвітлено обставини створення військового формування «Поліська Січ», його чисельність та структура, бойові дії та командний склад. Видання присвячене 75-річчю створення «Поліської Січі».

УДК 94(477.81): "1941"
ББК 63.3(4Укр)624

- © Марчук І. В., Марчук Н. В., 2016
- © НРГК «Реабілітовані історією. Рівненська область», 2016
- © КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» РОР, 2016

ISBN 978-617-601-180-4

Вступ

Історія українського національно-визвольного руху у 40-50 рр. ще й досі містить багато «білих плям». Пов'язано це з об'єктивними процесами, що тривають сьогодні в українському державотворенні та історичній науці. Довгий час багато документальних джерел були недосяжними для українських істориків. Документи зберігалися у відомчих архівах МВС та СБУ під грифом «цілком таємно». Тільки нещодавно завдяки тому, що 9 квітня 2015 року Верховна Рада України прийняла рішення ухвалити всі 4-ри так звані «декомунізаційні» закони за основу та в цілому, серед яких Закон «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», з'явилась можливість вільно опрацьовувати раніше недоступні джерела, відшукувати інформацію про українських патріотів, які боролися з німецьким та радянським тоталітаризмом.

На теренах Рівненщини сприяв цьому також масштабний державний науковий проект «Реабілітовані історією», який діє ще з початку 90-их рр. минулого сторіччя. Зокрема, науково-редакційній групі «Реабілітовані історією. Рівненська область» вдалося виявити та опрацьовати значну кількість архівних кримінальних справ на колишніх учасників бульбівського руху, віднайти оригінальні матеріали про постать керівника цього руху Тараса Боровця, більше знаного як отаман «Тарас Бульба».

Цьогоріч відзначався ювілей — 75 років з дня заснування військового формування Т. Боровця «Поліська Січ». У зв'язку з цим виникла необхідність по-новому висвітлити історичні події, пов'язані з діяльністю Т. Боровця, згадати забуті імена учасників «Поліської Січі», показати, як співдіяли у той час три течії українського національно-визвольного руху на Волинському Поліссі — ОУН (б), ОУН (м) та окрема уенерівська організація на чолі з отаманом «Тарасом Бульбою», яку в народі називали бульбівцями.

Власне цим проблемним питанням і присвячена ця невеличка праця. Адже присутня у багатьох публіцистичних, краєзнавчих, енциклопедичних, наукових та науково-популярних працях інформація про значний масштаб дій Тараса Боровця та його загону у 1941 році надто перебільшує його роль і вплив на події загальноукраїнського масштабу.

У котрий раз переконаємося, що мемуари — доволі таки суб'єктивне і хитке джерело. На сьогоднішньому етапі книги отамана «Армія без держави» потрібно співставляти з наявними історичними документами і тоді неупереджений дослідник отримає більш чітку картину діяльності отамана «Тараса Бульби» та його руху. Звичайно, постать самого Тараса Боровця є цікавою для дослідження саме як народного ватажка, який втілював у життя державницькі прагнення українців на Поліссі, організовував спротив окупантам, займався політичною діяльністю. У цьому контексті варто згадати слова українського націоналіста Олега Штуля, який у газеті «Волинь» опублікував статтю під назвою «Вже не «тутешні», реагуючи на те, як змінилася національна свідомість на Поліссі у часи Другої світової війни. Адже поліщуки за Польщі в основній масі не називали себе українцями, а тутешніми, тобто автохтонами, місцевими мешканцями. Автор статті влітку 1941 року вже бачив іншу картину: «По лісах і полянах з'явилися тіні княжих, закутих в сталь, відважних дружинників. Зелена Армія, а за нею і все Полісся — закувало серце в сталь. І княжі воїни знайшли

собі гідних послідовників при Берестейській шосі так само, як в Клесівських каменюломах, що породили «Поліську Січ» і її бої коло Олевська, Білоторович, Варварівки... Полісся вже сьогодні не «тутешнє». Це знов українська земля. Частина України, де слово Київ викликає вогонь в очах повільного поліщука»¹.

Назва військового формування Т. Боровця

Однозначно можна стверджувати, що на первісну назву цього військового формування вплинули події на території Карпатської України та героїчна бойова діяльність «Карпатської Січі» у 1938-39 рр. Ці події мали значний суспільний резонанс на території Західної України, у середовищі української еміграції. Тому Т. Боровець вирішив заснувати своє військове формування саме з подібною назвою «Поліська Січ», яка буде боротися за незалежність власної держави на теренах Полісся. Про це ще свого часу писав дослідник А. Жуківський: «Поліська Січ» була ніби відлунням «Карпатської Січі» — збройних військових формувань Карпатської Республіки (1938-1939 рр.). Означення «поліська» зумовлювалось поліським регіоном діяльності організації. Назва ж «Українська повстанська армія» нагадувала останню фазу визвольної боротьби кінця 20-х рр. ХХ ст.»² Дійсно, повна назва цього військового формування станом на серпень 1941 рік звучить як «Українська Повстанча

1 Штуль О. Вже не «тутешні» // Волинь. — Ч. 8. — 19 жовтня 1941 р.

2 Жуківський А. Як творилася Українська Повстанська Армія // Українська Повстанська Армія і національно-визвольна боротьба в Україні у 1940-1950 рр.: матеріали Всеукр. Наук. Конф. (Київ, 25-26 серпня 1992 р.). — Київ, 1992. — С. 53.

Армія «Поліська Січ» та найбільш вживаною назвою був коротший варіант — «Поліська Січ». Щодо назви УПА, то вона використовувалась ще у період Перших визвольних змагань і була пов'язана з Листопадовим рейдом частин армії УНР саме під назвою «Українська Повстанча Армія». Очевидно, хтось із колишніх старшин армії УНР запропонував Т. Боровцеві об'єднати обидві назви, які б продемонстрували тяглість військових традицій українців.

Тарас Боровець не одразу розпочав використання повної версії назви УПА «Поліська Січ». Зокрема, у першому наказі від 28 червня 1941 року «Голова України Тарас Бульба» звертається до бойових груп з метою організації невеликих повстанських загонів. Тобто сама назва у наказі повністю відсутня. Єдиний оригінальний документ, де вперше ми бачимо назву «Поліська Січ» — це рапорт до голови окружної управи в м. Сарни від 25 липня 1941 р. Він вже підписаний «Тарас Бульба — Отаман «Поліської Січі», а саме військове формування згадане як «повстанча група «Поліська Січ»³. Отже у липневі дні Т. Боровець вирішує використовувати назву «Поліська Січ». Та остаточне визначення назви військового формування Т. Боровця відбулося у серпні 1941 року. У 2-му номері газети «Гайдамака» від 21 вересня 1941 року ми зустрічаємо повну назву цього формування у наказі № 2 коменданта Олевського гарнізону від 25 серпня «Згідно наказу отамана Української Повстанчої Армії «Поліська Січ» в Олевському районі оголошується воєнний стан»⁴. У подальшому дуже часто вживалася скорочена назва «Поліська Січ». Зокрема, під заголовком газети «Гайдамака» зазначено, що це друкований орган «Поліської Січі». Навіть на окремих печатках та штампах зустрічається подвійність назви. Зокрема, на офіційних документах трапляється надпис «Головна команда «Поліської Січі».

3 Фонди Рівненського обласного краєзнавчого музею. — Ст. 2. — П. 1а. — Доп. № 15001.

4 Наказ № 2 коменданта Олевського гарнізону // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

ГОЛОВНА КОМАНДА
„Поліської Січі“

Олевськ, 16 листопада 1941 р.

Місце постою _____

ПОСВІДКА Ч. 119

Стверджується, що гр. СМОРОДСЬКИЙ Петро Володимирович
служив добровільцем в Українському Повстанчому Відділі „Поліська
Січ“ від дня 26. IX - 41 р до дня 16. XI - 41 р в характері
начальника ГТБ в ранзі полковника.

Довірену службу виконував _____

Зброю здав до магазину, а здобуте на партизанах умундировання
зберігається його власністю.

Відповідається з огляду на розв'язання Відділу.

Начальник Штабу — полковник

Командир Відділу — Отаман

Смоляр
М. С. Смородський

Посвідка полковника П. Смородського

Шедевром у цьому плані є довідка, яку отримав полковник П. Смородський 16 листопада 1941 року. На місці кутового штамбу надпис «Головна команда «Поліської Січі», у тексті назва «Український Повстанчий Відділ «Поліська Січ», а на круглій печатці «Головна команда Української Повстанчої Армії «Поліська Січ». Проте, зазначимо, що назва «Український Повстанчий Відділ «Поліська Січ» найбільш достовірно відображає суть та відповідає чисельності і бойовій спроможності цього військового формування.

Чи була «Поліська Січ» першим військовим формуванням у червні-липні 1941 року

Тарас Боровець у спогадах «Армія без держави» доводить, що це так, а не інакше. Ось цитата з його книги, що стосується вже часу ліквідації «Поліської Січі»: «Так по-лицарському, планово закінчила своє існування перша легендарна українська чисто національна військова одиниця часів Другої світової війни 16 листопада 1941 року»⁵. Оскільки відома дата заснування цієї військової формації — 28 червня, то звичайний читач беззаперечно повірить спогадам отамана. Та, на жаль, тут Т. Боровець не зовсім об'єктивний у висвітленні історичних подій, що відбувались у червні-липні 1941 р. на Західній Україні. Не була «Поліська Січ» першим українським військовим формуванням влітку 1941 року і це спростовується цілою низкою джерел. Як свідчать документи, 22 червня, у перший день німецько-радянської війни, вибухнуло повстання в районі Сокаль-Поздимир-Радехів. Там почав діяти загін із 200 повстанців, які були родом з навколишніх сіл. Цей загін захопив містечко Лопатин, протримався там 16 годин, а потім відійшов на територію Волинської області, де 25 червня заволодів райцентром Берестечко⁶.

23 червня розпочався виступ повстанців Перемишлянського району Львівської області. У лісах біля цього містечка дислокувався бойовий відділ оунівців, що налічував 87 бійців. 28 червня їм вдалося після кількох боїв захопити містечко Перемишляни⁷. У інших місцевостях виникали нові загони, що

5 Бульба-Боровець Т. Армія без держави. — Вінніпег, 1981 р. — С. 177.

6 Патриляк І. Військова діяльність ОУН (б) у 1940-1942 роках. — Київ, 2004. — С. 172.

7 Там само.

здійснювали напади на відступаючі підрозділи Червоної армії. До вечора 24 червня добре озброєний загін з членів ОУН(б) захопив містечко Верба у Рівненській області. У звіті доповідалося, що під час бою партизани знищили 50 енкаведистів та міліціонерів⁸. До 30 червня повстанські загони ОУН(б) самотужки очистили від підрозділів Червоної армії та радянської адміністрації Жовківський та Бібрський райони на Львівщині. І таких акцій у той час було доволі багато.

Уже 1 липня 1941 р. у Львові та його околицях розповсюджено звернення І. Климів-«Легенди» із закликом про створення Української національної революційної армії (УНРА). У цьому зверненні є й конкретні вказівки: «Всім українським, стихійно створеним бойовим групам, повстанчим відділам і загонам негайно підпорядкуватись Командуванню Української Національної Революційної Армії та передати в її подальше розпорядження все військове майно і засоби»⁹. Заборонялося подальше самочинне творення збройних відділів.

9 липня 1941 р. у Крем'янці було створено загін української армії, а через три дні розпочався процес реєстрації старшин, підстаршин та рядових вояків, які бажали б служити в рядах українського війська. 14 липня створено штаб і опубліковано звернення про обов'язкову реєстрацію до 20 липня усіх старшин-українців, які служили в українській, польській та російській арміях¹⁰. Планувалося створити окружний штаб, до складу якого мали увійти сотник, осавул та поручик. Загалом, на реєстрацію станом на кінець липня 1941 р. зголосилося 117 осіб, з них 18 старшин і підстаршин різних родів військ¹¹. Під час Свята проголошення Самостійності у Вишнівці був присутній місцевий озброєний відділ у складі 200 вояків.

8 Патриляк І. Військова діяльність ОУН(б) у 1940-1942 роках. – Київ, 2004. – С. 174.

9 Там само. – С. 210, 211.

10 Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 13. – Оп. – Спр. 398. – Т. 8. – Арк. 139.

11 Свято Проголошення Самостійности України в Вишнівці // Кременецький вісник. – Ч. 4. – 14 серпня 1941 р.

У той час, коли «Поліська Січ» нараховувала кількадесят учасників, у Рівному 27 липня урочисто склав присягу «Перший курінь українського війська ім. Холодного Яру» і вже діяла сотня зі 120 людей¹². В околицях містечка Степань членом ОУН(б) вдалося створити сотню УНРА, яку очолив полковник І. Лиходько. Цей відділ мав кілька боїв з чекістами і втратив трьох вояків¹³. Таких прикладів можна навести чимало. Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що повстанські загони ОУН(б) діяли на території 70 адміністративних районів Західної України, встановили контроль над 19 містечками і заволоділи значним військовим майном: 15000 гвинтівок, 7000 кулеметів, 6000 ручних гранат, сотні автоматів, сотні тисяч набоїв і т.д.¹⁴.

Отже, навіть на 28 червня 1941 року «Поліська Січ» під командуванням Т. Боровця не була єдиним військовим формуванням на теренах Західної України. Також спроба Т. Боровцем довести першість у формуванні військових відділів на сторінках його книги «Армія без держави» цілком перекреслюється наявними історичними джерелами.

Чи можна вважати, що Українська повстанча армія виникла саме 1941 року. Вважаємо, що це хибна теорія, яку намагався свого часу довести Т. Боровець, а також прихильні до нього кола ОУН(м). Пов'язано це було з постійними конфліктами у діаспорі між різними українськими політичними об'єднаннями, які навіть в історії з творенням УПА намагалися один поперед одним довести свою першість і винятковість.

Цілком зрозуміло, що окремі збройні формування, пов'язані з ОУН(б), вже діяли до 28 червня. Вони становили значну силу, об'єднану дещо згодом в УНРА. Станом на липень 1941 року у їхньому складі перебували сотні озброєних добровольців під командою досвідчених старшин. Сам Т. Боровець

12 Патриляк І. Військова діяльність ОУН(б) у 1940-1942 роках. – Київ, 2004. – С. 220.

13 Там само. – С. 221.

14 Там само. – С. 202.

у той період міг задіяти лише чоту вояків. У подальшому керівництво ОУН (б) вважало, що існування загонів УНРА продемонструвало державницькі прагнення українців і стало тільки першим кроком до формування у подальшому всеукраїнської армії.

Справжня ж історія «Поліської Січі» починається з серпня 1941 року, коли активну підтримку у її формуванні надали члени ОУН (м). Сама «Поліська Січ» теж стала першим кроком для Т. Боровця до створення весною 1942 року загону під назвою УПА. Ця формація не розвинулась у масштабну військову силу і для чіткішої її ідентифікації кандидат історичних наук В. Дзьбак вів уточнення назви — УПА (Бульби-Боровця).

Крім того суть Української повстанської армії — це боротьба з усіма тогочасними ворогами української державності. Т. Боровець та його «Поліська Січ» у 1941 році жодних бойових дій проти німців не проводила, а виступала формальним союзником у боротьбі з більшовиками. Те ж саме було і з військовими формуваннями під керівництвом ОУН (б) та ОУН (м). Антинімецька боротьба Т. Боровця розпочалася 1942 року. Тоді його загін офіційно почав діяти під назвою «УПА» і відповідно саме цей рік потрібно вважати роком зародження Української повстанської армії. Цілком зрозуміло, що українські військові формування літа-осені 1941 року можуть розглядатися тільки як підготовчий етап до формування УПА, оскільки їхнє виникнення було пов'язане зі сподіваннями, що німецька окупаційна влада надасть певну автономію українським землям чи забажає на їхній базі формувати українську армію.

Створення «Поліської Січі»

У вивченні обставин створення «Поліської Січі» важко оминати попередній передмілітарний період діяльності Тараса Боровця у підпіллі на Рівненщині, куди він прибув з окупованої німцями Польщі у серпні 1940 року. Радянські карально-репресивні органи вважали його емісаром німецької розвідки. Але уважне опрацювання різних джерел доводить, що Т. Боровець мав подвійне завдання, чим і керувався у своїх подальших діях: 1) як представник уенерівської еміграції мав організувати підпільні групи на Волинському Поліссі; 2) дійсно отримав певне завдання від німецької розвідки, яка і сприяла його переходу через радянсько-німецький кордон.

Т. Боровець у спогадах наводить інформацію, що напередодні свого проникнення на територію УРСР він отримав інструкції від військових кіл УНР. Цитує текст певного наказу чи плану, з якого випливає, що тільки на нього була вся надія уенереівців у побудові війська під час війни. Звучить ця версія доволі фантастично і непереконливо. Не могла одна людина без серйозної військової та спеціальної підготовки отримати повноваження створювати військо по всій території України. Радше мова велась про якийсь обмежений терен, де Боровець міг сподіватися започаткувати підпільну організацію, а потім творити за її допомогою озброєний відділ. Твердження Т. Боровця, що він вже мав свою організацію під назвою «Українське національне відродження» більше стосуються польського періоду та гуртка молоді у с. Бистричах, яким майбутній отаман опікувався довший період часу. З 1939 року він практично втратив контакт з цими людьми і поновив тільки восени 1940 року.

Ті люди, які відправляли його на територію України, розуміли, що Т. Боровець не міг самостійно опанувати за короткий

період часу ні цілу Західну Україну, ні навіть її значну частину. Проте й у цьому випадку петлюрівці переоцінили його організаційні можливості — охопити своїм підпіллям усі тогочасні 30 районів Рівненської області Т. Боровцю не вдалося ні у 1940, ні у подальших роках. Крім того, як видно зі свідчень людей, що контактували з Т. Боровцем, у той час він озвучував якісь загальні речі про розгортання діяльності місцевих осередків підпілля УНР, про те, що «організації «УНР» повинні бути базою для збройного повстання проти Радянської влади, коли для цього настане зручний момент»¹⁵. Конкретики, як має відбуватись збройне повстання і що для цього необхідно робити, ніхто від майбутнього отамана «Тараса Бульби» не почув.

Якщо звернути увагу на вже згаданий план від червня 1940, що його наведено у спогадах Т. Боровця, то він доволі схематичний, а подекуди просто гіперболізований: «п. 4. Перевірити стан активного підпілля УНР в усій Україні» чи створювати «революційні організації» на території усіх областей України. Як можна було щось перевіряти на території усієї України, якщо там практично нічого не існувало? Та й чи довірили б фахові військовики Чеботарів, Валійський, Литвиненко перевіряти підпільні уенерівські кадри по всій Україні саме Боровцю? Таких сумнівних речей у книзі «Армія без держави» велика кількість.

У розмовах зі своїми прибічниками влітку-восени 1940 року майбутній отаман озвучував таку структуру уенерівського підпілля: сільська організація на чолі з «сотником», районна організація на чолі з «полковником», обласною організацією керує «отаман»¹⁶. Оскільки влітку-восени у 1941 році він користувався саме цим званням, то відповідно можна зробити висновок, що Т. Боровець був все-таки уповноважений керувати уенерівським підпіллям на території лише Рівненської

15 Тарас Бульба-Боровець. Документи. Статті. Листи. — К., 2011. — С. 80, 84.

16 Там само. — С. 85.

області і навряд чи мав якісь ширші повноваження щодо території всієї України.

У одному з радянських документів за весну 1941 року міститься інформація, що Тарас Боровець є керівником окружної уенерівської організації, яка орієнтовно охоплювала Рівне, Ковель, Сарни, Рокитне, Корець, Остріг, Здолбунів. Правда, таку широку географію дій Боровця теж можна ставити під сумнів, оскільки у подальшому його рух себе не проявляв ні у Ковелі, ні у Здолбунові чи Острозі. Щодо Рівного, Корця, Сарн чи Рокитного якихось певних заперечень немає. Дійсно, Т. Боровець у тих околицях мав своїх людей, яких активно використовував упродовж 1940-43 рр.

Оскільки маємо документальні дані, що Т. Боровець був керівником окружної уенерівської організації, то й міг планувати формування на території цієї підпільної структури майбутнього військового формування під назвою «Поліська Січ». Але наявність на той час у Т. Боровця чітких уенерівських інструкцій на випадок бойових дій викликає значні сумніви.

Як не дивно, доволі конкретні інструкції з військового будівництва на весну 1941 року розробило керівництво ОУН(б) для своїх місцевих організацій. Окремі факти свідчать, що Т. Боровець у подальшому скористався саме цими інструкціями, будучи на офіційній посаді керівника окружної міліції в Сарнах. Тоді у нього були непогані стосунки з місцевими членами ОУН(б).

Ці інструкції ОУН(б), наприклад, містять кілька практичних моментів. Зокрема, у них йде мова про те, що у випадку початку війни на місцях мають створюватися різні організації та «мілітарні й парамілітарні формації, використовуючи для цього різні можливі форми, напр., можна творити військову організацію «Січ» і т. п.» Військова частина цих інструкцій містить чіткі вказівки про організацію військових чи партизанських відділів. Те, що Т. Боровець міг бути частково ознайомлений з цими інструкціями, свідчить наступний факт — на усіх відомих

фото отаман має синьо-жовту пов'язку на лівій руці. А ось і відповідна цитата з такої інструкції: «Від самого початку організації повстанчих відділів старатися однаково умундурувати й озброювати поодинокі відділи... Коли немає військових советських одностроїв, тоді бодай однаковий цивільний одяг. Передусім старатися мати на лівій руці білу, згл [ядно] синьо-жовту опаску (10-15 см широку). Теж по можливості інакше накриття голови (інакші шапки, перемалювати шолом)»¹⁷. Зокрема, у першому наказі «до всіх командирів бойових груп Полісся» Т. Боровець наказував організовувати народну міліцію з жовто-блакитними пов'язками. Як видно, Т. Боровець якраз і користувався практичними директивами від проводу ОУН(б), оскільки не мав якихось детальних вказівок від центру УНР в екзилі.

До речі, ця ж інструкція радить основні повстанські сили концентрувати подалі від головних шляхів і там поширити свою акцію. «В тих теренах будуть повстанчі загони мати ще довший час багато праці при ліквідації розбитих і розпоршених в терені військових ворожих відділів»¹⁸. Тому цілком зрозуміло, чому Т. Боровець вирушив на Олевськ — це й був такий регіон, який підпадав під цю бандерівську інструкцію. Виходить, що отаман у реальному житті скористався розробками своїх пізніших опонентів.

Що ж відбулося далекого червня 1941 року в околицях м. Сарни? Після того як, радянський партапарат, підрозділи Червоної армії залишають територію Рівненської області під натиском наступаючих німецьких військ (а сталося це у кінці червня та на початку липня 1941 року) Тарас Боровець починає діяти. Тогочасні його масштаби були доволі скромні. Проте Т. Боровець так не вважав. Він, перебуваючи у Берліні, у листопаді 1944 року про свою діяльність напише з розмахом: «В липні

17 Патриляк І. Військова діяльність ОУН(б) у 1940-1942 роках. — Київ, 2004. — С. 434, 469.

18 Там само. — С. 469.

1940 р. прибув я з Генерального Губернаторства до СРСР. Там я заклав підпільну сітку, що потім розгорнулася в Українську Повстанчу Армію... По вибуху німецько-московської війни в червні 1941 р. я з повстанчою армією, що мала назву «Поліська Січ», почав співпрацювати з німцями. Армією командував я, і вона билась проти большевиків... «Поліська Січ» мала тоді 10,000 бійців... Вона очистила була Полісся від банд і звела нову адміністрацію, яку признало й німецьке військове управління (113 дивізія¹⁹ й інші)»²⁰.

Ось опис однієї з перших появ Т. Боровця у Сарнах, який вдалося виявити у свідченнях його знайомого М. Балабушки-Малецького: «У перших числах липня 1941 року за день до окупації німецькими військами міста Сарни я зустрівся у м. Сарни з Боровцем, який ніби-то приїхав з села Немовичі Сарненського району. Боровець упізнав мене першим. Він їхав на велосипеді і зустрів мене тоді, коли я йшов з аптеки додому. Після того як ми упізнали один одного, я запросив його у свій будинок і під час дороги ми розмовляли на різного роду політичні теми. Він мене запитав: «Ти технік-електромонтер, напевно маєш радіо?» Я йому відповів, що так, у мене є радіоприймач. Він виявив бажання... послухати останні новини»²¹. У ході розмови Т. Боровець хвалився, що ознайомлений з німецькими планами війни проти СРСР. Послухавши радіоприймач, Т. Боровець поїхав у власних справах, повідомивши, що на ніч залишиться у свого приятеля. У подальшому М. Балабушка-Малецький кілька разів бачив Боровця у Сарнах озброєного і в однострої.

Одну з офіційних появ у Сарнах Т. Боровця у липні 1941 року описує й священник Артемій Селепина: «Я був священником

19 Насправді 213 німецька охоронна дивізія. Сформована у травні 1941 року у результаті переформування 213-ої піхотної дивізії. Командував генерал-лейтенант Рене дель'Омм де Курбер.

20 Тарас Бульба-Боровець. Документи. Статті. Листи. — К., 2011. — С. 247, 248.

21 ДАРО. — Ф. Р-2771. — Оп. 2. — Спр. 2057. — Арк. 18, 18 зв., 19.

в с. Томашгород Клесівського району в Сарненщині. До мене звернувся голова м. Сарн адвокат І. Маринюк (автор помилково у спогадах називає його А. Маринюк) з проханням прибути на зустріч громадянства з представниками штабу німецької армії, що проходив затрималися у місті... Зустріч відбулася в залі бувшого староства. Генерал сидів з своїм почотом і перекладачем за великим овальним столом, застеленим зеленим сукном. Гості в кількості 50 осіб розмістились групами за окремими столиками. За одним столиком сидів окремо Т. Боровець з двома своїми ад'ютантами. Одного з них я знав особисто, походив він з моєї парафії, з Томашгороду, прізвище його було Мандебура. Коли зайшов на залю нім. генерал, то Т. Боровець скинув з плечей верхній одяг і на його військовому френчі ми побачили військове відзначення. Знайомі говорили, що це були генеральські відзнаки, хоч я не знаю якої армії. Це нас досить здивувало, що він не побоявся появитись перед німцями в повній військовій формі, коли німці до українських людей відносилися з виразною погордою і недовір'ям»²². Священик згадує, що тоді були присутні голова міста адвокат І. Маринюк, заступник голови Сарненського району О. Мисечко та інші.

11 липня 1941 року у Сарнах відбулося Свято проголошення української державності і розпочався процес формування місцевих органів влади. Саме у той період Т. Боровець отримує офіційну посаду керівника окружної міліції. З'являється його наказ № 2, який до нас дійшов тільки фрагментарно: «Згідно з наказом німецького військового командування в Сарнах від 17 липня 1941 року я приймаю командування українськими повстанськими загонами (відділами) і організую самооборону від більшовицьких регулярних і партизанських частин»²³. Свою посаду отаман «Тарас Бульба» використовував для роз'їздів та проведення роботи з подальшого розширення «Поліської

22 Петренко Р. Слідами «Армії без держави». – Київ-Торонто, 2004. – С. 79, 80.

23 Слободянюк О. З ким і проти кого // Червоний прапор. – 28 листопада 1989 р.

Січі», ніж для налагодження роботи міліції. Цією справою більше займався його офіційний заступник, колишній старшина армії УНР О. Діткевич²⁴.

Насправді у районі Клесів-Вири-Немовичі Т. Боровець

Т. Боровець — отаман «Тарас Бульба».
Серпень 1941 р.

формує невеличкий відділ силою не більше чоти і дещо згодом називає його «Поліська Січ». Допомогали йому у цьому клесівчани В. Комар, Ю. Круглій, А. Мандебура. Тарас Боровець у спогадах лише один раз коротко згадує цей епізод: «Тимчасово виконуючим обов'язки начальника штабу Поліської Січі УПА був сотник Іван (*насправді Володимир — прим. авт.*) Комар-Рогатий з Клесова²⁵. Ця досить активна людина не мала на таке становище відповідних

- 24 **Діткевич Олександр Мелентійович**, (1900 — дата смерті невідома), родом з Могилів-Подільська Вінницької області. Служив у кавалерії армії УНР, станом на 1923 рік — хорунжий. Працював вчителем у с. Немовичі Сарненського району Рівненської області, був членом ВУО та керував просвітянським хором. У кінці серпня 1941 року очолив відділ безпеки Сарненської округи, якому підпорядковувалась УНМ, згодом очолював Сарненську окружну поліцію. У кінці 1943 року виїхав з дружиною за кордон. Подальша доля не відома.
- 25 **Комар Володимир Дем'янович («Рогатий»)** (1891? — 21.05.1943), уродженець м. Клесів Рокитнівського району, старшина армії УНР, командир 1-го Клесівського куреня «Поліської Січі» у ранзі сотника, комендант Олевського гарнізону з 25 серпня 1941 р. та начальник штабу «Поліської Січі» у вересні 1941 р. Працював агрономом Клесівської районної управи. Загинув 21 травня 1943 р. під час нападу загону УПА на німецький каральний підрозділ в районі Клесова.

кваліфікацій, хоч ад'ютант штабу, молодий старшина з польської армії хорунжий Дорошенко у дуже великій мірі покривав брак кваліфікацій в сотника Івана Комара-Рогатого... Штаб містився в будинках каменоломної фірми «Пугач» в лісі під селом Вири Клесівського району. Там стояв також постійно гарнізоном один неповний курінь війська для охорони штабу. Курінь постійно зростав за рахунок все нових добровольців, переводив муштру та всебічний вишкіл. Я в той час був примушений перебувати переважно в Сарнах та в роз'їздах»²⁶. Це єдине місце у спогадах Т. Боровця, де він згадує людей, які допомагали йому організувати «Поліську Січ», а також вказує на постійне місце дислокації «Поліської Січі» до 10 серпня 1941 року.

Як свідчив агент радянських карально-репресивних органів «Графін», у липні 1941 року у містечку Клесів відбулося освячення прапора «Поліської Січі»²⁷. На цей захід зібралися жителі Клесова та виступав імпровізований хор під керівництвом псаломщика з села Сехи С. Лещука, який виконав державний гімн та ще деякі пісні. Після урочистостей хористів та інших активних учасників отаман «Тарас Бульба» запросив на святковий обід у хаті Н. Примаковської²⁸. Пізніше радянські карально-репресивні органи встановили, що осередок бульбівців у межах Клесівського району діяв у райцентрі та шести селах (серед них — Вири, Сехи, Осницьк, ст. Томашгород) і нараховував біля 60 активних учасників, значна частина з яких займала керівні посади у «Поліській Січі».

Правда, жодного куреня у підпорядкуванні отамана на той час не було. На це чітко вказують два джерела — це спогади Єжи Дітковського та «Хроніка Поліської Січі». Як пригадує Єжи Дітковський, що мешкав у Рокитному, 25 липня він почув, що до містечка наближається чимала група січових козаків на чолі

26 Бульба-Боровець Т. Армія без держави. — Торонто, 1981. — С. 127.

27 Архів УСБУ в Рівненській обл. — Ф. 13. — Оп. 12. — Спр. 24. — Арк. 41.

28 Там само.

з «отаманом Тарасом Бульбою». Українці у святковому одязі зібралися на площі, щоб зустріти січовиків. Одним з організаторів цих урочистостей був місцевий житель Зав'єнко²⁹. Згодом хтось усім присутнім на площі сказав: «Що батько отаман вже йде»³⁰. По колишній вулиці Собесьького від села Масевичі рухався невеликий плютон (чота) у польських одностроях з гвинтівками на плечах. На чолі цієї чоти крокував високий чоловік у військовому вбранні з закованими рукавами мундира. Виявилось, що то й був отаман «Тарас Бульба». Його на площі зустрічав вишикуваний у два ряди місцевий відділ міліції, який відсалютував зброєю. Рапорт отаманові здав керівник міліції поляк Круковський³¹. Українська громада м. Рокитне вручила хліб і сіль. Тоді ж з'явилась єврейська делегація з хлібом і сіллю. Але отаман зупинив її словами: «Від жидів і комуністів вітань не приймаю»³². Т. Боровець піднявся на підготовлену й прикрашену тризубом трибуну. Поруч майорів синьо-жовтий прапор. На його фоні отаман розпочав свою промову, у якій підкреслив значення волі для України та українців, а також закликав ставати в ряди українського війська. Власне цей спогад підкреслює, що станом на кінець липня «Поліська Січ» становила чоту, озброєну гвинтівками.

- 29 **Зав'єнко (Завієнко) Валентин Дмитрович** (1889 — дата смерті невідома), народився у м. Одеса, росіянин, інженер-лісовод. Мешкав у м. Рокитне по вул. Львівський, 13. Працював на різних посадах у лісовій галузі. У кінці липня 1941 року призначений Т. Боровцем референтом земельно-лісного відділу Рокитнівської районної управи. Перебував на цій посаді до вересня 1941 року. Далі підпорядковувався німецькому лісовому управлінню у Луцьку як місцевий інспектор лісів. Заарештовувався 27.06.1944 р. Рокитнівським райвідділом НКДБ. Обвинувачувався за ст. 54-1а КК УРСР. Постановою УНКДБ у Рівненській області від 12 серпня 1944 р. справу припинено за відсутністю складу злочину, з-під варті звільнено. Виїхав у Польщу. Подальша доля не відома.
- 30 Pamiętnik Jerzego Dytkowskiego (Rokitno Wołyńskie 1920-1944) // Режим доступу: http://wolyn.freehost.pl/wspomnienia/dytkowski_rokitno2.html#18.
- 31 Насправді місцеву міліцію (пізніше поліцію) у 1941-42 рр. очолював Рецлар Герман Іванович, поляк (за іншими даними німець). Народився 1906 року на території Житомирської області. Орієнтовно з 1935 року мешкав у м. Рокитне Рівненської області. Приймав участь у розстрілах місцевого єврейського населення. 1943 року виїхав разом з німцями. Подальша доля не відома.
- 32 Pamiętnik Jerzego Dytkowskiego (Rokitno Wołyńskie 1920-1944) // Режим доступу: http://wolyn.freehost.pl/wspomnienia/dytkowski_rokitno2.html#18.

РА ПО Р Т

До голови Окружної Управи в м. С А Р Е Н А К.

Повідомляю, що протягом минулого тижня наша повстанча група "ПОЛІСЬКА СІЧ" очистила Рокітнівський район від всяких ВІЙСЬКОВИХ сил. Вони втікали й зоснались в оборонних точках за Слевськом. Наші розвідачі спелати 1 розвідати за ними і в найближчий час група вдарить на ворога, щоб очистити район Слевська.

Вчора 24 липня 1941 року о 14-й годині "ПОЛІСЬКА СІЧ" обсяла місто Рокітнів і я проголосив АКТ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ та заснував району владу в складі:

1. пан ДЮБОВИЙ АНДРІЙ ФЕДОРОВИЧ - начальник району
2. пан ШЕРНО ЯКІВ АЛЕКСАНДРОВИЧ - заступник начальника району
3. пан ПОДІЛЬСЬКИЙ СТЕПАН - секретар
4. пан Івмевер ЗАВІСНИК ПАВЛО ІВАНОВИЧ - референт земельно-лісного відділу
5. пан доктор АНІЩУК БОРИС МИХАЙЛОВИЧ - референт санітарно-медичного відділу
6. пан ДЮБОВИЙ КОНСТАНТИН ФЕДОРОВИЧ - референт дорожно-транспортного відділу
7. пан АРНАШОВ Федор Дмитрович - референт промислово-торгівельного відділу
8. пан професор БОКОСЬКИЙ БОГДАН АРСЕНЬВИЧ - референт культурно-освітнього відділу
9. пан ОСТРОВСЬКИЙ СТАНІСЛАВ - референт фінансового відділу
10. пан РИДІВ ГЕРМАН - начальник районної поліції
11. пан ФАЛІКО ВОЛОДИМИР - заступник начальника поліції

МІСЬКА УПРАВА:

1. пан МІЛКЕВИЧ ЛЕОНАРД - начальник міста Рокітнів
2. пан ЛЕХ ЙОСИФ АНТОНОВИЧ - заступник начальника м. Рокітнів
3. пан ПОДІЛЬСЬКИЙ АРІМ - секретар

Урочистості закінчено урочистим богослужінням. Срестре града НАЦІОНАЛЬНИМ ГІМН. Відбувся величавий похід по цілому місту, закінчений рефесом під церквою в селі Рокітнів. Додаю фотознімки.

СЛАВА УКРАЇНІ !

ТАРАС БУЛЬБА

- СТАМАН "ПОЛІСЬКОЇ СІЧ"

Дня 25 липня 1941 року.

Газета - "СВРНА". Серед 6 серпня 1941 року. Орган відділу Освіти та пропаганди САРЕНСЬКОЇ САРУТИ. Гім видання перший. Черга 5 ціна 50 коп.

Рапорт отамана «Поліської Січі» Тараса Бульби
від 25.07. 1941 р.

У «Хроніці Поліської Січі» зустрічаємо інформацію про малий відділ, який на чолі з отаманом «з'являвся куди треба». Коли полковник П. Дяченко³³ та поручник Омелянів³⁴ прибули у Клесів 9 серпня, то тут їх зустріла та ж сама чота чисельністю 40 чоловік. Поручник Омелянів чітко описує ту картину, що він побачив у Клесові: «Коли я з'явився на збірку, побачив перед собою 40 поліщуків, на половину озброєних, кількох лиш таких, що відбували військову службу. Решта не вміла навіть добре володіти крісом... По перегляді здав я звіт полк. Дяченкові й вирушив в напрямі Рокитна. По дорозі прилучилося до мене 10-ох добровольців з околичних сел, так, що до Рокитна прибув я, маючи вже 50 козаків. Тут застав я вже 180 козаків, з окличних сел, що з'явилися на заклик отамана Т. Бульби і ждали мене»³⁵. Отже, станом на 11 серпня щойно вдалося зібрати понад 200 добровольців і почав формуватися 1-ий курінь «Поліської Січі».

-
- 33 **Дяченко Петро Гаврилович** (30.01.1895-23.04.1965) народився у с. Березова Лука, Гадяцького повіту Полтавської губернії. Український військовий діяч, командир українських формувань: Чорні Запорозжці, 2-га дивізія УНА, протипанцерна бригада «Вільна Україна». Із 20 липня 1928 р. — служив майором у Війську польському на різних посадах у кавалерії. За час служби Петро Дяченко закінчив Вищу військову школу (21 жовтня 1932-1 листопада 1934). З 9 по 20 серпня 1941 року начальник штабу «Поліської Січі». 1 лютого 1961 року еміграційний уряд УНР надав Дяченкові звання генерала-хорунжого. Останнє звання Петра Дяченка — генерал-поручник Армії УНР. Помер у м. Філадельфія (США).
- 34 **Оксентієв Петро Омелянович («Омелянів», «Терлиця»)**, (22.02.1908 — дата смерті невідома), уродженець с. Загороща Здолбунівського району Рівненської області. Розпочав службу у Польській армії з 1929 р., з 1.01.1936 р. — поручик. У вересні 1939 р. потрапив у полон, перебуває на території окупованої німцями Польщі. З 9 серпня по початок вересня 1941 р. організатор та командир першого збірного куреня «Поліської Січі». У березні 1944 р. маючи ранг сотника приєднався до Українського легіону самооборони, який потім увійшов у склад УНА. Перебував у таборах в Італії, Австрії. Емігрував до Англії. Звідти як репатріант вирішив повернутися в СРСР. Заарештований 2.04.1951 р. МДБ СРСР. 24.01.1952 засуджений ВТ військ МДБ Московської області по ст. 58-1а КК РРФСР на 25 років ВТТ. Ухвалою ВТ Московського воєнного округу від 12.01.1956 р. міру покарання знижено до 10 років ВТТ. Подальша доля не відома.
- 35 Омелянів Пор. Хроніка «Поліської Січі» // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

Шиккування підрозділу «Поліської Січі» в м. Олевськ. Серпень 1941 р.

Ще один із сарненських епізодів, пов'язаних з Т. Боровцем, описує у своїх свідченнях Х. Сигал-Сиголенко³⁶. На допитах він стверджував наступне: «Йшов у Сарни чотири дні і прибув до керівника чи секретаря окружної управи Теодоровича, він мене скерував як перекладача в окружну поліцію... Я прийшов де керівника Олександра Діткевича. Він (Діткевич) розповідав мені, що є емігрантом, проживав раніше у Могильові...» В окружній міліції Сигал-Сиголенко пропрацював десь біля тижня, а потім потрапив до лав «Поліської Січі».

36 **Сигал Хаїм Ісакович** (27.03.1904-19.06.1952) Народився у с. Лещатів на Львівщині. 1939-41 рр. працював міліціонером у Львові. Під час евакуації у липні 1941 р. був захований до одного з партизанських полків НКВС, що мав діяти на Житомирщині. Здався у полон до німців. Після втечі з табору військовополонених у м. Новоград-Волинський прибуває у Рівне, де під вигаданим ім'ям Кирило Миколайович Сиголенко отримує посаду перекладача у м. Сарни. З початку серпня 1941 року опиняється у штабі «Поліської Січі», де виконує функції ад'ютанта та редактора газети «Гайдамака». Згодом працює у Сарненській та Дубровицькій поліції, одружується на сестрі священика М. Симоновича. На початку 1944 р. виїжджає разом з німцями. 1945 року виготовляє фіктивні документи на ім'я Карла Ковальського, проживає у Берліні, де й був затриманий у 1951 р. співробітниками МДБ СРСР. Засуджений 28.03. 1952 до розстрілу Військовим трибуналом ПрикВО. Розстріляний у Рівному.

Сотник «Поліської Січі» Хаїм Сигал
(Кирило Сиголенко)

Сталося це доволі несподі-
вано для нього, але вибору
не було. Одного серпневого
дня він разом з Діткевичем
пішов у їдальню, де впер-
ше зустрів отамана Бульбу
і його підвладних: «Комар,
приблизно 50 років, жи-
тель містечка Клесів... його
називали полковником,
був у формі без погон... Дя-
ченко, років 50 у цивільно-
му одязі... Круглій... років
22-25... житель містечка
Клесів та Мандібура... ро-
ків 23-25... житель містеч-
ка Клесів... носив форму
без знаків розрізнення...
його як і Круглія називали

поручиками... Всі вони мали на озброєнні пістолети... Після
обіду «Бульба» запросив мене до себе на квартиру, розпитав
його про біографію і сказав «Підеш зі мною, а в поліції є лю-
дина»... Всі люди, про яких я згадував, були на цій квартирі.
Там була його дружина в іншій кімнаті. Він проживав у Дітке-
вича³⁷... Через два дні я був викликаний «Бульбою» і разом з
його наближеними виїхали на автомашині у м. Клесів... Разом
їхало 10 чи 12 осіб рядових як охорона. Приїхали у Клесів і зу-
пинились на квартирі у Комара, переночували...»³⁸ Ці свідчен-
ня Х. Сигала стосуються подій між 6 та 9 серпня 1941 р., коли
отаман повернувся зі Львова разом з кількома молодими стар-
щинами, членами ОУН (м).

37 За іншими даними Т. Боровець проживав на квартирі у петлюрівця Василя Мелешука,
1899 року народження.

38 ГДА СБУ. — Ф. 5. — Спр. 67436 (Сигал Х. І.). — Т. 1. — Арк. 140.

Подорож Тараса Боровця у Львів

На початку серпня Т. Боровець вирушає до Львова з метою пошуку старшин для свого загону і зустрічі з представниками уенерівського середовища, які б могли допомогти йому у цьому питанні. Адже без командного складу годі було сподіватися створити якийсь більш-менш чисельне та дієдатне військове формування на Поліссі.

Один з місцевих керівників ОУН(б) Є. Татура-«Омелько»³⁹ зустрів Т. Боровця у Костополі на початку серпня 1941 року і на його прохання «через голову м. Костополя Володимира Шпилькіна, що був моїм колегою з гімназії, ми скоро дістали 4 каністри бензини і посвідку з місцевої «Ортскомендатури», що їдемо до м. Львова»⁴⁰. Отаман мав тоді радянську вантажівку ЗІС-5, якою через Рівне й вирушили в дорогу. Під час подорожі

Тарас Боровець — отаман
«Тарас Бульба». м. Березне,
серпень 1941 р.

³⁹ **Татура Євген Арсенович («Омелько», «Юрко», Роман Петренко)**

(13.12.1913-1.09.2008), уродженець с. Ставок Костопільського району Рівненської області. Закінчив Рівненську українську гімназію, навчався у Варшавському університеті на теологічному факультеті. Його батько св. Арсен Татура був вбитий невідомим 28.09.1935 року у с. Ставок, де був на парафії. Один з керівників ОУН(б) на Костопільщині та Сарненщині, з літа 1943 р. начальник господарського відділу Штабу УПА, з весни 1944 р. відділу зовнішніх зв'язків Штабу УПА-Північ, діяч Закордонного представництва УГВР, автор спогадів «За Україну, за її волю!» та книги «Слідами армії без держави». Емігрував до США. До виходу на пенсію працював у Бібліотеці Конгресу США.

⁴⁰ Петренко Р. За Україну, за її волю. — Торонто-Львів, 1997. — С. 44.

Боровець розповідав «Омельку» про свої плани, згадував, що має певні запаси зброї, одягу, взуття. Робить спроби організувати українські військові відділи. Коли нарешті дісталися до Львова, то там виникла проблема з помешканням для ночівлі. Не маючи знайомих, Є. Татура та Т. Боровець звернулися до української міліції. «На питання, хто ми такі, «Бульба» заявив черговому, що він отаман «Поліської Січі» Тарас Бульба-Боровець у службовій поїздки з Полісся до м. Львова... Тоді вперше почув від «Бульби» назву цієї містичної організації і його становище в ній»⁴¹. Саме у Львові під час різних зустрічей отаман вже офіційно репрезентував себе як отамана «Тараса Бульбу» — очільника нікому не знаної «Поліської Січі».

Один з керівників ОУН (м) Я. Гайвас зазначає, що Т. Боровець подавав себе як представника уенерівських кіл, який звертався до їхньої організації за «дорученням і від імені УНР»⁴². Саме керівники ОУН (м) вирішили його підтримати як командира «Поліської Січі». «До його диспозиції дано двох молодих старшин Зенона Домазара⁴³ та Ярослава Черепка-«Колія»⁴⁴.

До речі, у Львові отаман зустрівся з письменником Уласом Самчуком. Наш знаменитий земляк емоційно описав цю подію у книзі «На білому коні»: «Випадок... В такі часи випадки змінюють плани... На нашій Академічній несподівано з'явилась нова оригінальна, красочна поява: молодий, високий і стрункий, з провокативною рудуватою борідкою монастирського послушника добродій у старому, вилялялому однострої радянського піхотинця, з лапідарно висловленою жовто-синьою опаскою на лівому рукаві. При знайомстві, на превелике мое

41 Петренко Р. За Україну, за її волю. — Торонто-Львів, 1997. — С. 45.

42 Гайвас Я. Доба великого перелому // Визвольний шлях. — 1985. — Кн. 11. — С. 1357.

43 **Домазар Зиновій («Дуб», «Діброва», «Аркадій»)** (13.07.1913-09.1943), уродженець м. Винники поблизу Львова. У 1940-1941 рр. військовий референт ОУН (М) Ярославської округи. У серпні 1941 р. командир сотні «Поліської Січі» під псевдонімом «Зенон Дуб». Восени 1941 р. перебуває у підпіллі в окупованому німцями Києві. З 1942 року очолює Крайовий провід ОУН (М) на Центральних українських землях. У 1943 році схоплений німцями та розстріляний у Бабиному Яру.

44 Гайвас Я. Доба великого перелому // Визвольний шлях. — 1985. — Кн. 11. — С. 1357.

здивування, виявилось, що це був у власній особі, пізніше широко відомий, автентичний отаман з Полісся на ім'я Тарас Боровець, який очолював певну Поліську Січ...»⁴⁵. Майбутній редактор газети «Волинь» шукав транспорт для поїздки у Рівне. «Наше знайомство було коротке, зате бурхливе і корисне, бо я довідався, що пан отаман прибув просто з Волині, що від нього ще пахне рідними очеретами, що він має власну тритонову тягарівку радянської марки ЗІС, що вже післязавтра вертається назад до Січі і охоче візьме мене з собою.

Отже на Волинь!»⁴⁶

Улас Самчук та Олена Теліга. Липень 1941 року.

45 Самчук Улас. На білому коні. — Вінніпер, 1980. — С. 117.

46 Там само.

Тарас Боровець виконав обіцяне і привіз Уласа Самчука у Рівне. Сталося це, за спогадами письменника, 6 серпня.

Власне, на початку серпня Т. Боровець майже цілий тиждень був відірваний від Сарненських околиць і не міг ні командувати «Поліською Січчю», ні керувати окружною міліцією в Сарнах. Отримавши кількох молодих старшин від ОУН (м) та підібравши у Рівному полковника П. Дяченка та поручника П. Оксентієва, отаман звернувся ще й до штабу 213 німецької дивізії по офіційний дозвіл на формування військового підрозділу під назвою «Поліська Січ». Отже, настав другий етап в існуванні «Поліської Січі». Коли з невеликих підпільних груп, які існували в Клесівському, Рокитнівському та Людвипільському районах Рівненської області почалося формування більш-менш повноцінного загону.

Бойова діяльність «Поліської Січі»

Німецькі війська досить швидко посувався на схід: 29 червня невеликими підрозділами Вермахту було захоплено Людвипіль, 1 липня — Костопіль, 6 липня — Бистричі, Березне та Сарни, 8 липня — Новоград-Волинський, 9 липня — Клесів, 15 липня — Рокитне та Сновидовичі, 5 серпня — Олевськ. Одну з найперших бойових акцій Т. Боровця згадує німецький документ, у якому зазначено, що напередодні вступу німецьких військ у Сарни отаман, маючи лише один пістолет, разом з групою своїх прибічників роззброює залишки місцевого райвідділу міліції⁴⁷. Те, що влада у Сарнах опиняється в його руках,

⁴⁷ Косик В. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1942-1943). — Львів, 1999. — Т. 3. — С. 172.

не підтверджують свідки тих подій. У місті одразу з'являються представники ОУН (б) І. Литвинчук, Є. Татура та А. Луцик, які вже 11 липня проголошують Акт відновлення української державності та формують місцеві органи управління. Т. Боровець за домовленістю з ними очолює Сарненський окружний відділ безпеки, якому мають підпорядковуватися загони Української народної міліції на теренах Сарненського, Клесівського, Рокитнівського, Володимирецького, Дубровицького районів Рівненської області. Його невеличкому загону вдається розігнати кілька колон мобілізованих чоловіків, яких мали забрати у лави Червоної армії, та здійснити окремі дрібні напади та диверсії.

Практично, справжня бойова діяльність «Поліської Січі» розпочинається щойно з середини серпня 1941 року. Найбільш цінним джерелом того періоду є «Хроніка «Поліської Січі», написана поручником «Омельянівим» та опублікована в одному з вересневих номерів газети «Гайдамака»⁴⁸.

Як інформує «Омельянів» — 11 серпня в Рокитному був на швидку руку сформований курінь із 2 сотень під його командою. Він призначив двох сотенних командирів: галичанина Зенона Домазара-«Дуба» та клесівчанина Анатолія Мандебуру. У той же день імпровізований курінь перейшов у село Дерть, де зайнявся початковим бойовим вишколом, бо мало хто із новобранців відбув службу у війську, а «одна третя козаків була без крісів»⁴⁹. Того ж дня розвідчі стежі «Поліської Січі» вирушили у села Сновидовичі, Кам'янку та Лопатичі. Розвідка згодом доповіла, що більшовики перебувають в районі Біловіжа та Олевська. 12-13 серпня курінь продовжував вишкіл, а невеличкі розвідувальні відділи січовиків виявили партизанів у Варварівці, Рудні Собичинській та Зольні.

48 Омельянів Пор. Хроніка «Поліської Січі» // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

49 Там само.

14 серпня увесь особовий склад куреня «Омельяніва» перейшов до Кам'янки, де його наздогнала 3-тя Людвипільська сотня, що налічувала 80 добровольців. Розвідка «Поліської Січі» доповідала, що виявила групу червоних партизанів (70 осіб) лише в Олевську. 15 серпня три сотні січовиків розпочали плановий наступ через Лопатичі на Олевськ. Під час невеликого бою радянські партизани втратили 3-ох бійців (1 вбитим та 2 потрапило до полону) й відступили в ліси на північ від Олевська. До села Тепениці було вислано одну соту, яка відігнала супротивника далі, захопивши 1 вантажівку.

Штаб «Поліської Січі» в Олевську. Від лівого боку: 3-ій З. Домазар-«Дуб», 4-ий полковник П. Дяченко, 5-ий поручник П. Оксентієв-«Омельянів», 6-ий Х. Сигал-Сиголенко, 7-ий Т. Боровець-«Тарас Бульба», 8-ий, ймовірно, Я. Черепко-«Колій», 9-ий Ю. Дяченко

16 серпня цілий курінь вирушив через Тепеницю у село Суцани, де роззброїв і відправив додому кількох червоноармійців з сусідніх сіл. 17 серпня знову було вислано розвідчі стежі до Балярки, Артинська, Замислович, Юрово, Рудні Собичинської. А 15-особова стежа, вислана до Замислович, у Шебедисі зіткнулася з червоними партизанами, полонила 4 з них та потрапила під щільний обстріл. Поручник «Омельянів»

на підкріплення вислав у Шебедиху ще дві чоти. Вони з ходу атакували супротивника. Внаслідок бою обидві сторони втрапили по 1 вояку.

На той час на Олевщині вже був сформований і діяв партизанський загін ім. Чапаєва під керівництвом секретаря Олевського райкому КП (б) У І. Возбраного (60 осіб, з них 15 — працівники Олевського райвідділу НКВС). Згодом його чисельність зростає до 260 осіб. Цей загін знищував різного роду інфраструктурні та господарські об'єкти на терені району, а також мав окремі сутички з німцями та відділами «Поліської Січі». Відомо про три бої формування Т. Боровця з цим партизанським загonom: 17 серпня у с. Шебедиха Олевського району; 18 вересня у с. Журжевичі Олевського району; 29 жовтня у с. Суцани цього ж району⁵⁰. Проіснував загін ім. Чапаєва до кінця жовтня 1941 р., після чого під натиском німців та бульбівців мусив розפורшитися на дрібні групи.

19 серпня відбувся бій у Сновидовичах. Радянський документ повідомляє, що диверсійна група у складі 6 чоловік під командуванням Ковальова здійснила напад на цей населений пункт. «Розіграла поліцію, затримала... коменданта м. Клебов (ймовірно Клесів — прим. авт.) — Богачова... Богачов групою Ковальова розстріляний»⁵¹. У «Хроніці Поліської Січі» зазначено, що партизани з засідки захопили хорунжого Богачова, якого опісля замучили. «Знайдене тіло хор. Богачова було буквально сколене всюди багнетами. Очі також виколені і на чолі була одна рана від кулі»⁵².

За наказом поручника «Омельяніва» у село увійшов весь курінь, сподіваючись більш серйозного нападу з боку радянських партизанів. У Сновидовичі 20 серпня приїхав й

50 Стельникович С. Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця. Історичний нарис. — Житомир, 2010. — С. 64.

51 З доповідної записки НКВД УРСР про формування та бойову діяльність партизанських загонів. 6 жовтня 1941 р. // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. - № 1. - 2000. — С. 85

52 Омелянів Пор. Хроніка «Поліської Січі» // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

Т. Боровець та повідомив, що полковник П. Дяченко залишив посаду начальника штабу та наказав знову захопити Олевськ⁵³. У наступні дні сотні «Поліської Січі» здійснили рейд за маршрутом Будки Собичинські — західні околиці Олевська — Рудня Бистра — Варварівка — Олевськ.

Під час цього рейду січовики мали лише одну сутичку із супротивником, в ході якої загинули 5 партизанів та поранені два вояки «Поліської Січі» — Роман Лук'ячук із Карпилівки та Іван Озейчук із Губкова⁵⁴. До 30 серпня активних бойових дій підрозділи «Поліської Січі» не проводили, займалися розвідкою та роззброєнням дезертирів-червоноармійців. Під кінець серпня до Олевська прибула 1 сотня 2-го Людвипільського куреня, а також приїхав сам Т. Боровець⁵⁵. Тоді ж була здійснена спроба налагодити контакт із німецькими військами, які діяли в районі Ємільчиного.

Т. Боровець у спогадах «Армія без держави» стверджував, що після захоплення Олевська «Поліська Січ» під його командуванням проводила наступ у кількох напрямках: Рокитнівським куренем поручника Дуба по лінії Перга — Копище — Радзівіловичі (вздовж р. Уборті); Людвипільським та Клесівським куренями під загальною командою поручника Л. Ковальчука — на схід і південь від Олевська із подальшим поворотом на Лельчицю, яку було захоплено; окремо виділений «сильний рухомий курінь» під командуванням сотника Василя Раєвського для «зв'язково-бойової акції» з білорусами на північний схід від Сарн⁵⁶. Однак «Хроніка «Поліської Січі» та інші публікації в газеті «Гайдамака» не подають інформації про дії такої кількості куренів, натомість там міститься інформація про дії тільки окремих сотень та згадуються два курені — Клесівський та Людвипільський.

53 Омелянів Пор. Хроніка «Поліської Січі» // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

54 Там само.

55 Там само.

56 Бульба-Боровець Т. Армія без держави. — Вінніпег, 1981. — С. 150.

Хронологічно окремі бої підрозділів «Поліської Січі» восени 1941 року виглядають так:

15-20 вересня У м. Олевськ прибула сотня піхоти під командою гауптмана Шульце. Німці запропонували Т. Боровцю спільний похід у Лельчицький район. 17 вересня сотня «Поліської Січі» з кулеметним відділом, обозом та кухнею о 6 ранку вирушила в похід⁵⁷.

20 вересня сотня під командуванням «Сердитого» разом з німецькою сотнею гауптмана Шульце мала бій з відділом радянських партизанів у селі Борове Лельчицького району. Було захоплено 7 верхових коней з сідлами, 5 кулеметів, 25 гвинтівок, набої та польову кухню. Знайдено тіла 5-ти вбитих партизанів. Один вояк «Поліської Січі» загинув, а двох було поранено. Учасник цього бою І. Лисанець стверджував, що сотнею командував П. Довматюк і вона нараховувала 60 січовиків, німецький відділ теж мав 60-70 вояків⁵⁸.

11 жовтня відбувся рейд 3-ої сотні «Поліської Січі» під командуванням І. Чортенкова, посиленої кулеметною командою М. Ломоноса, у Лельчицький район Білорусії, в район сіл Перга, Люксембург та Лохвичі. Але цей рейд був безрезультатним. Радянські партизани відступили, не прийнявши бою⁵⁹.

14 жовтня сотня під командою хорунжого І. Гайдайчука разом з кулеметною командою вирушила в рейд у напрямку Овруча.

15 жовтня підстаршинська школа під командуванням М. Ломоноса вирушила у напрямку с. Войтковичі, що на території Білорусі⁶⁰.

57 Братерство зброї // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

58 ДАРО. — Ф. Р-2771. — Оп. 2. — Спр. 5446 (Лисанець І. М., Марчук С. Й., Мельник Д. Я. та інші). — Арк. 19-21.

59 Боротьба з большевицькими партизанами та парашутистами // Гайдамака. — Ч. 5. — 12 жовтня 1941 р.

60 Боротьба з большевицькими партизанами та парашутистами // Гайдамака. — Ч. 6. — 19 жовтня 1941 р.

Чисельність «Поліської Січі»

Здається, на сьогоднішній день це питання не є актуальним, адже маємо спогади самого Т. Боровця і пересічний читач саме звідти черпає інформацію про кількісний склад січовиків. Активно користуються цією інформацією науковці, журналісти, політики, вчителі, краєзнавці. Присутня вона і у «Вікіпедії»⁶¹. Та завжди варто перевіряти такі джерела як мемуари, оскільки вони містять багато суб'єктивних тверджень.

Що ж говорять німецькі документи про чисельність «Поліської Січі»? Наприклад, «Повідомлення з окупованих територій Сходу № 55» від 21 травня 1943 р. повідомляє: «Після різних успішних боїв з регулярними більшовицькими загонами Боровець вступив у контакт з Вермахтом, від якого отримував накази про подальші бойові дії, а також зброю та спорядження. Його загін налічував на той час 2-3 тис. чоловіків»⁶². Оскільки цей документ створювався у 1943 році, коли німці вже не могли достеменно перевірити, що відбувалося в районі Олевська у 1941 році, тому туди потрапила саме така цифра. Сприяв цьому, очевидно, й сам отаман, який при зверненнях до німців не інформував їх про реальну чисельність, а говорив про сподівання створити такий підрозділ. Та й самі німці у документі не називали

Полковник П. Смородський

61 Станом на 1941 рік чисельність УПА «Поліська Січ» сягала 10000 бійців. // Режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/Тарас_Бульба-Боровець

62 Косик В. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1942-1943). — Львів, 1999. — Т. 3. — С. 172.

неймовірну цифру у 10000 вояків у складі «Поліської Січі». Правда, чітко зрозуміло, що таку інформацію про фантастичну чисельність свого військового формування Т. Боровець почав розповсюджувати ще у 1943 році. Зокрема, у його газеті «Земля і влада» було розміщено невеличку статтю «Як повстала і за що бореться УПА?», де зазначено наступе: «З кінцем вересня 1941 р. людський стан відділів УПА, розташованих у північно-західній Україні та південній Білорусі доходив до 10000 душ»⁶³. Зрозуміло, що робив це Т. Боровець з метою пропаганди, але поширення цієї інформації у спогадах тільки підриває довіру до автора «Армії без держави».

На сучасному етапі досліджень українського національно-визвольного руху, використовуючи як історичне джерело свідчення учасників «Поліської Січі» можна чітко стверджувати, що Т. Боровець, працюючи над спогадами, вирішив прикрасити реальний стан речей. Зроблено було це самим отаманом з простих міркувань — довести, що він мав армію ще у 1941 році, що він є справжнім полководцем і саме від нього залежав перебіг подій на Рівненському та Житомирському Поліссі. Та якщо опрацювати свідчення людей, які працювали у штабі «Поліської Січі», то вони подають зовсім іншу інформацію. Наприклад, начальник штабу П. Смородський⁶⁴ у своїх спогадах подає наступне: «В літі 1941 року на станції Сарни я зустрівся

63 Як і за що бореться УПА? // Земля і влада. — №1. — Червень 1943 р.

64 **Смородський Петро Володимирович** (5.07.1891-1.04.1984), народився в околицях с. Стара Рафалівка Володимирецького району Рівненської області. Навчався в одному з Кадетських корпусів Російської імперії. Учасник Першої світової війни. З лютого 1917 завідувач автомобільного сектору Румунського фронту. У травні 1918 р. зголосився до Військового міністерства Української держави, спочатку працював журналістом, згодом інспектор при штабі армії УНР, учасник Першого зимового походу. 1920 р. повертається на Полісся. 15 жовтня 1921 р. отримав ранг полковника Армії УНР. Закінчив Лісову школу у Варшаві та відділ агрономії Вищого технічного інституту у Парижі. Працював інженером-агрономом у Сарненському повіті. З січня 1940 р. працював у земельному відділі Рафалівського району та був заарештований НКВС, утік з-під арешту, переховувався у Львові до приходу німців. З 26 вересня по 16 листопада 1941 р. начальник штабу «Поліської Січі». Працював інженером-агрономом у Рівному, Львові, Стрию, звідки емігрував до Австрії. У 1949 р. виїхав до США, жив у м. Пасейк.

з Отаманом Тарасом Бульбою. Він розповів про організацію Поліської Січі... запропонував мені прийняти становище Начальника Штабу. Ті обов'язки я прийняв і приступив до виконання (згідно з *Посвідкою ч. 119, яку отримав П. Смородський у листопаді 1941 року, він перебував у лавах «Поліської Січі» з 26 вересня 1941 р. Ймовірно, цей колишній офіцер армії УНР зустрівся з Т. Боровцем десь у середині вересня — прим. авт.*).

В тому часі я застав коло 200 українських повстанців, які відбували початковий вишкіл, потрібний для боротьби з комуністами. В Сарнах же тоді була школа підстаршин, яку за місяць було переведено до Олевська⁶⁵. В Олевську було організовано і Штаб Поліської Січі. На командні становища в Поліській Січі удалось прийняти й призначити колишніх страшин з Визвольної Боротьби України попередніх літ... Штаб Поліської Січі поділив весь терен на відділи і призначив відділових комендантів. Боротьба провадилась весь час з большевицькими бандами, а також з польським підпіллям. В міжчасі із школи підстаршин вибіралося відповідних осіб і призначено до вишколу на старшин. Такий старшинський курс закінчило 25 осіб і їх розподілено по відділах.

Після очищення Полісся від всяких банд прийшла подяка і розпорядження від німецьких верхів за таку успішну працю проти ворогів»⁶⁶.

Особисто зустрічався у Сарнах з Т. Боровцем учасник проголошення Державності у Дубровицькому районі, активний просвітянин Т. Сіکیدін. Він був заарештований і свідчив наступне: «У 1941 році після відступу частин Червоної армії... я виїхав з Бережниць у м. Сарни, де влаштувався на роботу у бібліотеку «Просвіти»... У цей час з'явилася чутка, що у містечко Сарни повинен прибути «Тарас Бульба», який у згадуваний

65 Підстаршинська школа «Поліської Січі» чисельністю 20-30 чоловік (1 чота) два-три тижні знаходилась у м. Сарнах, у казармі на вул. 1-го травня // Архів УСБУ в Рівненській обл. — Ф. 26. — Оп. 12/5. — Спр. 20 — Арк. 4.

66 Смородський П. Поліська Січ // Українське козацтво. — 1978. — Ч. 3-4. — С. 22.

період створив загін з українських націоналістів чисельністю 500 осіб. Дійсно, через певний час він прибув у Сарни на автомашині, заходив у бібліотеку і питав у мене скільки є книжок і якого змісту. Інших розмов не було. Після цього Тарас Бульба залишився у Сарнах на посаді начальника «окремого відділу»... поліції. Коли німці розігнали керівництво українських націоналістів, «Тарас Бульба» пішов у підпілля і діяв зі своїм загоном у Клесівському та інших районах.

Зовнішній вигляд Бульби — 40-41 рік, українець, високого зросту, нормальної статури, сутулий, мав русяве волосся, руду бороду, обличчя довгасте»⁶⁷.

Цікавий спогад невідомих вояків «Поліської Січі» наводить Р. Петренко зі слів священника А. Селепини: «Нас, неповні дві сотні, вибрали і створили Олевський гарнізон, що був так, якби міліція, ми охороняли місто, дивились, щоб не було крадіж і пиятики. Отаман, як ми зайняли Олевськ, то перебрав всю адміністрацію міста і все кудись щодня роз'їжджав, а його заступав полк. П. Смородський. Всюди були назначені нові війти. Це не подобалось багатьом комуністам в м. Олевську, і на нього почали доносити німцям, що він нікого не визнає і робить сам, що хоче»⁶⁸.

Один з працівників Сарненської окружної управи у 1941 році інженер М. Гадзяцький, який особисто знав Т. Боровця, у статті «Ще кілька слів про Поліську Січ» зазначає: «Господарський відділ повіту через кооперативу в Сарнах, кілька разів видавав повстанцям Поліської Січі деякі продукти з тих запасів, що лишилися ще, але не на 10 тисяч люда. Цю цифру я приймаю критично»⁶⁹.

Інший працівник штабу «Поліської Січі» сотник Сигоренко (*насправді це був рядовий радянський міліціонер Хайм Сигал — прим. авт.*) на допитах у 1952 році стверджував, що

67 ДАРО. — Ф. Р-2771. — Оп. 2. — Спр. 800. — Арк. 13, 13 зв., 32.

68 Петренко Р. Слідами «Армії без держави». — Київ, 2004. — С. 138.

69 Гадзяцький М. Ще кілька слів про Поліську Січ // Літопис Волині. — 1964. — Ч. 7. — С. 89.

«Поліська Січ» стояла гарнізоном з кінця серпня 1941 р. тільки у м. Олевськ Житомирської області⁷⁰. Коли ж слідчий його запитав, скільки ж було учасників «Поліської Січі» у 1941 році, то Х. Сигал-Сиголенко на це відповів: «Здається було три сотні і резерв господарчого обслуговування та також штаб. Всього було 300 чи 400 чоловік. Спочатку учасники проживали у місцевих жителів, а потім були переведені у казарми...»⁷¹ Не вірити Х. Сигалу-Сиголенку немає підстав, адже він працював у штабі, був перекладачем Т. Боровця та відповідав за випуск газети «Гайдамака».

У свідченнях штабового писаря «Поліської Січі» Миколи Таргонія, якого допитувала контррозвідка «Смерш» у далекому Омську 1944-го року, знаходимо наступну інформацію: «я працював помічником ад'ютанта... Бульби. До моїх обов'язків належало: писати накази, вести реєстрацію особистої зброї бульбівців, приймати заяви від осіб, що бажали вступити у бульбівську націоналістичну організацію, випускати посвідчення... Таким чином, я працював помічником ад'ютанта Бульби орієнтовно з перших чисел вересня 1941 року по листопад 1941 р. і в цей період часу знаходився разом з Бульбою в м. Олевськ»⁷². Він також стверджує, що при штабі було чотири команди сотень: Адам Воловодик, Максим Ломоніс, Іван Чертенков, Степан Гайдайчук. «Начальником господарчої частини був Буковський Павло Якович... ад'ютантом Бульби працював Дорошенко Юрій... працював бухгалтером райвиконкому Клесівського району...»⁷³ У подальших його свідченнях міститься інформація про 700 учасників «Поліської Січі», яких у листопаді 1941 року німці планували скоротити

70 ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67436 (Сигал Х.І.). – Т. 1. – Арк. 152.

71 ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67436 (Сигал Х.І.). – Т. 1. – Арк. 151.

72 Архів УСБУ в Рівненській обл. – Ф. 6. – Спр. 18778 (Таргоній М.І., Заружко Г.Н. та інші). – Т. 1. – Арк. 41, 42.

73 Архів УСБУ в Рівненській обл. – Ф. 6. – Спр. 18778 (Таргоній М.І., Заружко Г.Н. та інші). – Т. 1. – Арк. 47, 48.

до однієї сотні⁷⁴. Ймовірно, М. Таргоній мав на увазі так званий склад за списком «Поліської Січі», тобто всіх, хто записався у лави цього формування під час його існування. Адже в одному з протоколів допиту він розповідає, що у його рідному селі Великі Селища у лави «Поліської Січі» записалося біля 130 осіб, але насправді людей було значно менше: «Той список, який я отримав в польських казармах, включав багато «мертвих душ», тобто в список на сході села було записано 120-130 чоловіків, а в приміщення казарми прийшло сімдесят...»⁷⁵

Микола Таргоній — писар штабу «Поліської Січі»

Керівник Олевської райуправи Б. Симонович⁷⁶ стверджував про чисельність «Поліської Січі» наступне: «Місцем стоянки «Поліської Січі» Боровець обрав м. Олевськ. Вербуючи людей частково добровольців, а частково, в особливості молодь, примусовим шляхом, Боровець Т. зібрав біля 300 осіб. Так,

74 Архів УСБУ в Рівненській обл. — Ф. 6. — Спр. 18778 (Таргоній М. І., Заружко Г. Н. та інші). — Т. 1. — Арк. 48.

75 Там само. — Арк. 47.

76 **Симонович Борис Олександрович** (29.07.1903-21.04.1985) народився у селі Сехи (нині Томашгород) Рокитнівського району Рівненської області у родині священика. 1908 року сім'я переселилася у село Борове цього ж району. 16 червня 1929 року одружився з директоркою місцевої початкової польської школи Юлією Панасюк. 20 серпня 1941 року призначений на посаду голови Олевської районної управи, з якої звільнився 1 березня 1942 року. У 1944 році затриманий радянськими карально-репресивними органами і схилений до співпраці під агентурним псевдонімом «Гаршин». 19.11.1945 р. заарештований УНКДБ Житомирській області. 4.02.1946 року засуджений ВТ військ НКВС у Житомирській області до вищої міри покарання — розстрілу. 16 квітня 1946 року Колегія Верховного суду СРСР змінила вирок на 20 років ув'язнення та 5 років ураження у правах. 23.02.1956 р. звільнений з ув'язнення. Певний час використовувався у оперативних заходах Рівненського УМДБ проти бульбівсько-го підпілля. У подальшому проживав у Сарнах.

мені відомий факт в с. Борове, де було переполото шомполами кілька осіб за ухиляння від вступу в «Поліську Січ»⁷⁷.

За свідченнями чотового «Поліської Січі» Дмитра Мельника, уродженця с. Бистричі, у складі цього військового формування перебувало понад 600 вояків, які, в основному, були уродженцями сіл Людвипільського та Рокитнівського районів⁷⁸.

Як відомо, німці дали офіційний дозвіл на 1000 вояків. Цілком зрозуміло, що Т. Боровець не міг на той час порушити офіційну угоду з німцями і набрати більше людей. Крім того, він не зміг навіть сягнути й цієї чисельності в силу цілої низки об'єктивних причин.

Таке розходження у чисельності «Поліської Січі» від 300 до 700 осіб можна пояснити наступним фактором. Основна маса людей була набрана у кінці серпня — на початку вересня 1941 року і була розподілена на кілька куренів, у залежності від того, де проводився набір людей: 1-ий Клесівський курінь — збірний (Клесів, Рокитне, Людвипіль), 2-ий Людвипільський курінь. Односельці Т. Боровця свідчили, як формувався Людвипільський курінь. У серпні приїхав у село Бистричі на автомашині Боровець і провів мітинг у селі, біля будинку, де був польський постерунок поліції. Йому допомагав колишній петлюрівець Петро Довматюк, який укладав списки добровольців⁷⁹. Наступного дня усі рушили колоною у м. Людвипіль, де зупинились у колишніх польських військових казармах. Зібралось тут біля 250-300 чоловік (з самих Бистрич було орієнтовно 100-150 добровольців⁸⁰) під керівництвом колишнього директора Бистрицької школи Лева Ковальчука та того ж Петра Довматюка частина людей отримала зброю. Далі всі перемістились на станцію Мочулянка і звідти вузькоколієюк прибули

77 ГДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. С-9133. — Т. 2. — Ч. 2. — Арк. 64.

78 ДАРО. — Ф. Р-2771. — Оп. 2. — Спр. 5445 (Лисанець І. М., Марчук С. Й., Мельник Д. Я. та інші). — Арк. 13.

79 ДАРО. — Ф. Р-2771. — Оп. 2. — Спр. 5445 (Лисанець І. М., Марчук С. Й., Мельник Д. Я. та інші). — Арк. 9.

80 Там само. — Арк. 69.

на станцію Рокитне⁸¹. З Рокитного земляки отамана організовано перемістились в Олевськ.

Вже у середині вересня курені розпущено, а на їхній базі створено чотири сотні (одна з них була кулеметною), які й становили так званий Олевський гарнізон (курінь) «Поліської Січі». Це підтверджує невеличка стаття-повідомлення ад'ютанта отамана Ю. Круглія-«Дорошенка» під назвою «Реорганізація «Поліської Січі», яка з'явилась у другому числі газети «Гайдамака»: «З приїздом отамана Бульби до Олевська, тепер переводиться реорганізація нашого загону. Довелося багато людей звільнити. Воюючи в партизанських відносинах, менше свідомий і не здисциплінований елемент не хоче піддатися цілковито під карби військово-організаційної дисципліни. Знайшлися навіть такі, що супроти найгостріших наказів і заборони старшин пробували робити не правні ревізії і т. н. Старшина також виконувала свої обов'язки не точно, чим деморалізувала козаків. З цих оглядів часом доходило навіть до деяких непорозумінь.

Тепер, з наказу отамана Бульби військо скошаровано в казарнях. Реорганізовується цілий апарат. Усунено людей, що з розмислом шкодили для нашої справи. Командування доповнюється новими фаховими людьми»⁸².

Інші публікації у газеті «Гайдамака» містять інформацію про дії тільки окремих сотень та підстаршинської школи восени 1941 року. Жодної інформації про діяльність куренів «Поліської Січі» з другої половини вересня 1941 року у цьому пресовому органі уважний читач не знайде. Тільки у період формування «Поліської Січі» у серпні 1941 року згадуються два умовних курені.

Тоді ж створено рій жандармерії з 13 чоловік, який очолив Лев Ковальчук. У цьому рої служив бистричанин В. Ткачук:

81 ДАРО. – Ф. Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 5445 (Лисанець І.М., Марчук С.Й., Мельник Д.Я. та інші). – Арк. 9, 9 зв.

82 Реорганізація «Поліської Січі» // Гайдамака. – Ч. 2. – 21 вересня 1941 р.

«я був переведений у жандармерію до кінця дій загону... жандармів рядових було 12 чоловік, а ройовий тринадцятий...у кінці серпня 1941 року у наш загін приїхав бувший директор Бистрицької середньої школи Ковальчук. Він зайняв кімнату у приміщенні, де перебувала сотня Коля і обладнав собі кабінет...»⁸³

Отже, вищенаведені джерела не підтверджують наявності у складі «Поліської Січі» ні 10000 вояків, ні навіть 1000 вояків. У кінці серпня 1941 року її чисельність могла сягнути максимумально 700 вояків (два курені), а у вересні була скорочена до 300-400 вояків.

Якщо взяти до уваги наказ № 19 від 10 листопада⁸⁴ 1941 року, у якому підвищувалися та затверджувалися нові звання старшин та підстаршин «Поліської Січі», то у ньому перелічено всього 14 осіб⁸⁵. З них частина працювала у штабі: сотник К. Сиголенко, поручник Л. Ковальчук, писар М. Таргоній, інтендант П. Буковський, наявні 4-ри командири сотень Гайдайчук, Чортенков, Круглій, Довматюк, командир підстаршинської школи М. Ломоніс та кілька, мабуть, дрібніших командирів і штабових працівників. Окремим пунктом відзначено командира Першого Клесівського куреня сотника В. Комара. Якщо наказ стосувався усього командного складу «Поліської Січі», то для десятитисячного війська цих старшин явно замало, а от для одного куреня, який мав кілька допоміжних підрозділів — цілком достатньо. Згадка окремим рядком Першого Клесівського куреня і його командира В. Комара належить до початкового періоду існування «Поліської Січі». Отже, цей

83 ДАРО. — Ф. Р-2771. — Оп. 2. — Спр. 5445 (Лисанець І.М., Марчук С.Й., Мельник Д.Я. та інші). — Арк. 11.

84 Оскільки наказ відомий тільки у російськомовній копії, то у ньому помилково вказано дату «10 вересня». Але це суперечить інформації з посвідки підхорунжого Кругля-Дорошенка Юрія Спиридоновича, який отримав рангу підхорунжого піхоти згідно з наказом ч. 6 від 10.10.1941 р. Оскільки у наказі № 19 він підвищений до хорунжого, то цілком зрозуміло, що наказ з'явився у листопаді, перед самим розпуском «Поліської Січі».

85 ГДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. С-9133. — Т. 1. — Ч. 2. — Арк. 218, 219.

Михайло Рибачок,
хорунжий «Поліської
Січі»

наказ також підтверджує, що «Поліська Січ» не була чисельним військовим формуванням. У сучасному розумінні це був піхотний батальйон, який мав власний штаб і діяв на теренах Олевського району Житомирської області з кінця серпня 1941 року.

Представник ОУН (м) Анатолій Кабайда, який шукав Т. Боровця у кінці серпня 1941 року, віднайшов його лише в Олевську, не зустрівши по дорозі якихось інших підрозділів «Поліської Січі». За його інформацією це військове формування разом з отаманом перебувало лише там, обживаю-

чи військові казарми⁸⁶. «Вже за містом розташовувалися касарні колишнього «воєнного городка». Тут було повно озброєних людей, які поралися біля будинків. Штаб містився в комендатурі, в трьох кімнатах. Тарас Боровець мене пізнав, хоч ми бачилися всього два рази і то «на ходу». Я передав інструкції Сціборського. Від нього я дізнався, що зі старшин, присланих Організацією, вже нікого не лишилось...Тарас Боровець видався мені цілковито іншою людиною від того маломовного добродія, якого я зустрів у Варшаві і Холмі. Балакучий, дотепний, з непересічним почуттям гумору, він якось підходив до сценарія партизанської війни. Одягнений напіввійськово, він не мав жодних відзнак, а «підвладні» зверталися до нього Пане Отамане»⁸⁷.

Анатолій Кабайда.
1942 рік

86 Кабайда А. 1941 // Календар-альманах «Нового шляху». — Торонто, 1991. — С. 42, 43.

87 Там само. — С. 43.

Крім того, сам Т. Боровець, пишучи першого листа до Е. Коха у серпні 1942 року, чітко зазначає: «Рік тому, з дозволу і наказу німецької військової влади, я зорганізував міліційно-повстанчий відділ «Поліська Січ» і обняв над ним команду... У нас була надія, що буде організована українська національна армія і наш відділ ввійде в її склад»⁸⁸. Тобто, ще влітку 1942 року отаман визначав статус «Поліської Січі» не як армії, а як міліційно-повстанчого відділу. Необхідно врахувати, що на чисельність цього формування впливало кілька важливих факторів: відсутність достатньої кількості досвідченого командного складу, проблеми спорядження та озброєння, харчування, слабка підготовка січовиків у військовому плані.

Присяга «Поліської Січі»

У понеділок, 15 вересня 1941 р. на спортивному стадіоні м. Олевськ було урочисто проголошено українську владу та відбулася присяга «Поліської Січі» за присутності німецького піхотного підрозділу під командуванням гауптмана Шульце⁸⁹. Також був імпровізований концерт фабричного оркестру з м. Рокитне: «з Рокітна прибула фабрична оркестра, яка грала під час торжеств і дефіляди. А також прибув з Рокітна аматорський гурток під проводом пані Галини Божовської. Цей гурток дав дві... вистави: одну для цивільного населення, а другу для січовиків»⁹⁰.

Священик М. Симонович свідчив про присягу вояків «Поліської Січі» так: «Церемонія присяги була організована на стадіоні міста Олевськ у присутності місцевих жителів».

88 Лист до Е. Коха, державного комісара для України в Рівному, від 15.08.1942 (фотокопія) // Фонди Рівненського обласного краєзнавчого музею.

89 День слави і радості // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

90 Сиголенко Сот. Культурне життя Олевщини // Гайдамака. — Ч. 2. — 21 вересня 1941 р.

Священик М. Симонович

На трибуні знаходилися Т. Боровець, священик М. Симонович, керівник районної управи Б. Симонович та інші члени штабу «Поліської Січі». «Спочатку мною було відслужено молебень, після якого перед шеренгами січовиків виступив з промовою Т. Боровець... Після Боровця з подібною промовою виступив я — Симонович Михайло, закликаючи вишикуваних «січовиків» до вірної служби українським націоналістам.

Далі мною був зачитаний текст присяги, який мені вручив, здається, сам Боровець... після чого учасники «Поліської Січі» піднімалися на трибуну по одному і цілували хрест та шаблю.

Хрест давав цілувати я як священик, а шаблю — Тарас Бульба, який називав себе отаманом. На завершення усі заспівали національний гімн, а ввечері влаштували вечерю окремо для старшин «січі» та окремо рядових учасників»⁹¹.

Цей факт підтвердив і Х. Сигал-Сиголенко: «Другий раз в Олевськ прибула рота німців, яка була два дні. Командували цим підрозділом капітан і лейтенант... я перекладав їх розмову з Бульбою... Бульба біля школи вишикував всі сотні і в присутності капітана та лейтенанта німецької армії прийняв від усіх присягу. Я стояв поруч з Бульбою, Смородським та іншими штабістами...»⁹² До речі, як і Х. Сигал-Сиголенко так і священик М. Симонович стверджують, що на присязі був полковник П. Смородський. Та якщо звернути увагу на те, що офіційна довідка від штабу свідчить, що П. Смородський розпочав службу в «Поліській Січі» з 26 вересня, то присутність його на цій події доволі таки сумнівна.

91 ГДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. С-9133. — Т. 1. — Ч. 2. — Арк. 64.

92 ГДА СБУ. — Ф. 5. — Спр. 67436 (Сигал Х. І.). — Т. 1. — Арк. 154, 155.

Газета «Гайдамака»

Ця газета не є винятком у тогочасній дійсності. Українці намагались створити національну українську пресу без німецької цензури там, де були друкарні та відповідні фахівці. Влітку-восени 1941 року це вдалось у багатьох регіонах Західної України. На Волині можна відзначити «Кременецький вісник» (м. Кременець), «Волинь» (м. Рівне), «Сурма» (м. Сарни), «Самостійність» (м. Костопіль) та інші часописи. Пресове видання «Гайдамака» є доволі цікавим джерелом інформації, оскільки це був офіційний орган «Поліської Січі», що виходив під гаслом «Своя державність. Збройна Сила. Віра Христова» у друкарні міста Олевськ. Загалом було надруковано 11 чисел газети. Перше число з'явилося у неділю 14 вересня 1941 року, а останній 11-ий номер «Гайдамаки» побачив світ у суботу 22 листопада. Саме у цьому номері

вміщено коротке оголошення: «З уваги на розв'язання «Поліської Січі» — наша газета «Гайдамака» з 1. 11 перестав виходити. Районна Управа в Олевську буде видавати свою газету під іншою назвою — при отримці на це дозволу»⁹³. Газета рівно офіційно була розпущена 16 листопада. На сьогоднішній день в українських архівах вдалося виявити 6 номерів цієї газети.

93 Оголошення // Гайдамака. — Ч. 11. — 22 листопада 1941 р.

Розпуск «Поліської Січі»

На кінець жовтня 1941 року було цілком зрозуміло, що німецька окупаційна адміністрація, яка вже почала діяти у багатьох районах Волині та Полісся⁹⁴, почала утверджуватися й в Олевську. Наступним логічним кроком, що мали здійснити німці, було перетворення «Поліської Січі» на звичайний окружний шуцманшафт⁹⁵ чисельністю не більше сотні людей.

Крім того, перед Т. Боровцем виникало питання «А що далі?», адже насувалася зима. Активних бойових дій «Поліська Січ» не вела, а радянські партизани не збирались штурмувати Олевськ. Сам Т. Боровець згадує, що їздив у Рівне на перемовини, але вони були безрезультатні. Як видно з протоколу наради командного складу «Поліської Січі» 16 листопада о 19 год. вечора, присутніми були 15 осіб: отаман Т. Боровець, полковник П. Смородський, ад'ютант Ю. Круглій, сотник В. Комар, поручик М. Ломоніс, поручик К. Сиголенко, хорунжий Л. Ковальчук, хорунжий А. Воловодик, хорунжий І. Гайдайчук, хорунжий Кушко, хорунжий П. Довматюк, хорунжий П. Буковський, підхорунжий Григорчук, бунчужний М. Таргоній та священник М. Симонович⁹⁶.

Т. Боровець розповів про політичну та воєнну ситуацію на українських землях і повідомив, що «Поліська Січ» в таких умовах існувати вже не може і цей відділ потрібно розпустити на певний час. Німці пропонують перекинути «Поліську Січ»

94 20 жовтня створено Генеральну округу «Житомир» як адміністративну одиницю «Райхскомісаріату Україна», а у її складі Олевський гебіт (Олевський, Словечанський райони).

95 Шуцманшафт (шутцманшафт нім. *Schutzmannschaft*), скор. Шума (нім. *Schuma*), *Schutz* — захист, *Mannschaft* — команда) — «охоронні команди», особливі підрозділи, спочатку у складі допоміжної поліції Третього рейху на окупованих територіях в роки Другої світової війни, каральні батальйони, що діяли під безпосереднім командуванням німців і разом з іншими німецькими частинами. Як правило, формувалася з місцевого населення і військовополонених.

96 ГДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. С-9133. — Т. 1. — Ч. 2. — Арк. 221.

на Чернігівщину для боротьби з радянськими партизанами, «а коли їм було запропоновано одягнути та забезпечити відділ згідно з нормами, які отримує німецький солдат, німці категорично відмовились, пояснюючі, що не мають необхідного одягу... зважаючи на політичну лінію німецької влади, яку вони останнім часом утверджують в Україні, «Поліська Січ» працювати далі спільно з німецькою армією не може»⁹⁷. Слова отамана підтвердив Х. Сигал-Сиголенко, який у якості перекладача їздив з Т. Боровцем на переговори з німцями у Рівне. З цього приводу на нараді висловили свої міркування хорунжий А. Воловодик, полковник П. Смородський, священник М. Симонович та інші. У кінці наради отаман «Тарас Бульба» підкреслив важливість збройної боротьби «Поліської Січі»: «Поліська Січ», хоча вона й невелика, але як перша жива одиниця українських збройних сил займе своє місце у кривавій історії українського народу.

Жаль, — сказав пан отаман, — наша надія, що «Поліська Січ» може стати зародком великої нашої рідної армії, сьогодні не справдилася, але ми маємо глибоку віру, що вона у найближчому часі реалізує це завдання»⁹⁸.

Після наради, яка завершилась о 21 год. 25 хв., усім старшинам, підстаршинам та козакам наказано скласти зброю та амуніцію на склад Олевського гарнізону, отримати у штабі свідоцтва відповідного зразка про звільнення зі служби і організовано вирушити у родинні сторони. Здобуте у боях обмундирування залишається власністю кожного січовика⁹⁹.

Цей найбільш драматичний епізод в історії з «Поліською Січчю» описаний у кількох спогадах. Офіційний наказ та оголошення були опубліковані в останньому номері газети «Гайдамака».

97 ГДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. С-9133. — Т. 1. — Ч. 2. — Арк. 221.

98 Там само. — Арк. 222.

99 Там само. — Арк. 223.

Т. Боровець у спогадах «Армія без держави» описує цю подію так: «Звіт здавав мені в оточенні цілого штабу інспекційний старшина гарнізону поручник Лев Ковальчук. Після перегляду цілого куреня, починаючи від прапора, знову була дана команда «струнко» та відчитано ліквідаційний наказ — з очей всього складу куреня бризнули сльози!»¹⁰⁰

Про певний перебіг подій у ті листопадові дні дав свідчення у 1951 році заарештований Х. Сигал-Сиголенко: «у середині листопада 1941 року німці заборонили існування «Поліської Січі» і Бульба-Боровець всіх розпустив по домам... видав посвідки на руки... Казав що розпускає тимчасово і ці люди йому ще будуть потрібні... Посвідки були двомовні... на звороті текст друкувався німецькою мовою на друкарській машинці... Перед від'їздом Бульба запитав, де я буду перебувати... я сказав, що буду в Сарнах, з Діткевичем... Бульба відповів «добре, я теж там буду». Перед тим, як від'їхати у Сарни Х. Сигал-Сиголенко збирався завітати до священика Симоновича у Борове. Т. Боровець, дізнавшись про це, дав йому підводу і повантажив свої особисті речі — два невеликих чемодани та сказав: «...поки ти будеш гостювати в Боровому, то я через два-три дні теж туди приїду... Я разом з одним повстанцем виїхав у Борове... Десь через три-чотири дні Бульба приїхав на автомашині і з ним 6 чи 7 чоловік. Серед них Смородський, Круглій, Соловій, Ковальчук і ще двоє з Борового чи з близьких сіл... машина від'їхала в Олевськ, оскільки належала райуправі»¹⁰¹.

Інший варіант розпуску цього військового формування подає Р. Петренко за спогадами одного з рядових учасників «Поліської Січі»: «З початком листопада приїхала нова німецька влада, було їх всіх коло 10 людей. З ними ходив сотн. Сиголенко як перекладач. Після того в нас забрали будинок, де містилась канцелярія полк. П. Смородського. Отаман виїхав, і ми його

100 Бульба-Боровець Т. Армія без держави. — Вінніпег, 1981. — С. 176.

101 ГДА СБУ. — Ф. 5. — Спр. 67436 (Сигал Х. І.). — Т. 1. — Арк. 162, 163.

більше не бачили. За декілька днів приїхало більше німців, було їх 10 чол., між ними — 5 чол. Гестапо, що ходили з великою бляхою на грудях, але людей не зачіпали. В казармах ми відчували, що будуть якісь зміни, але ніхто нічого не знав. Одного вечора полк. П. Смородський з сотн. Сиголенком зібрали всі військово-ві документи, кращу зброю, що була замкнена в шафі, виготовлені взірці військової форми будучої української армії, і все це

вивезли та закопали в околиці м. Олевська. Розказав про це шофер, що з ними їздив, самі вони також таємно залишили м. Олевськ.

Хтось нас попередив, щоб ми тої ночі не ночували в казармах. Були це тільки розмови і не всі тому вірили. Але дійсно пізно вечером, ми ще не спали, як німці зайняли казарми, і, не знайшовши нікого з старшин, сказали нам одягнутись, зі зброєю вийти в коридор і скласти зброю. Роззброювали нас один німецький старшина і двох підстаршин, один з них знав трохи російську мову. Не було ніяких списків при передачі зброї — ми підходили по двох і давали німцям в руки зброю, а ті складали на три купи: рушниці, амуніцію, багнети. Декому, хто мав краще взуття, казали роззутись і скласти

Н а к а з

**Головної Команди „Поліської Січі“
від 16 листопада 1941 р.**

1. З уваги на закінчення нашої бойової акції по очищуванню Полісся від більшовицьких партизанів і всяких анархічних банд, наш відділ „Поліська Січ“ — розв'язується,

2. Всім моїм дорогим побратимам Січовикам, що на мій заклик добровільно вхопились за зброю, сердечно дякую за довіря до моєї особи, як Вашого команданта і доконану жертвенну службу для рідної Батьківщини „Поліська Січ“ окропила свій славний шлях, через непроходимі багні і ліси, **святою кров'ю** героїв. Вслада його своїми і ворожими трупами. Ми зробили все, що було в нашій силі. Віддали для Батьківщини найбільшу жертву, аж до нашого **життя включно**.

Тепер складаємо нашу зброю, злобу на ворогу і так само, як передові люди, будемо чесно і жертвенно працювати для добра нашої Батьківщини по відбудові зруйнованого краю. Наш відвічний ворог **москвовська імперія і Польська збройна силою**. Ми будемо пафвними гядачами, а приложили також свою руку до її ганебної смерті.

3. Найбідніша вітка України — багнесте Полісся, яке довгими віками спало летаргічним сном, — **пробудилося** до свого славного життя. А цього доказом є наша рідна „Поліська Січ“ з її високо-патріотичним духом і глибокою національною свідомістю. Пролита наші Січовиками свята геройська кров в обороні своєї рідної землі і нещасного пограбованого населення — це історичний документ, що ми живемо і доказ, що будемо далі жити.

Хай живе вічна слава „Поліської Січі“.

Хай живе наш рідний український народ і його вільна держава!

СЛАВА УКРАЇНІ!

Тарас Бульба-Боровець — Статман „Поліської Січі“.

на окрему кучу. Після того німецький старшина щось сердито кричав і ми чули: «Бульба» — «Бульба». Перекладач пояснив, що він питає, де є отаман «Бульба». Скінчивши задачу зброї, німець через перекладача сказав, що є наказ, щоб цієї ночі ми залишили м. Олевськ. Ми були так налякані цим всім, що, забравши навіть не все з приватних речей, за годину гуртками розбрелись в нічну темінь»¹⁰².

Дійсно, наказом № 20 від 16 листопада¹⁰³ 1941 року військово-формування «Поліська Січ» було розпущене¹⁰⁴. Але сама подія розпуску відбувалася, ймовірно, наступного дня, тобто — 17 листопада. Проте бодай частина командирів і вояків до 19 листопада ще перебували в Олевську. Про це свідчить наступний документ: «...Сотник Сиголенко доповідає, що сьогодні прибув в штаб «Поліської Січі» з Житомира капітан німецьких військ «СС» Гічке і запросив допомоги від «Поліської Січі» в розстрілі всіх поголовно євреїв в Олевську до дня 19 листопада 1941 року. Сотник Сиголенко заявив німецькому коменданту, що наш відділ вже розпущено і тому ми не маємо права давати своїм козакам таких наказів, по-друге, наші люди будуть скликані до боротьби з озброєним ворогом як воїни, а не знищувати беззбройних жінок, стариків, калік і дітей, не дивлячись на їх національність... Капітан Гічке насильно мобілізував для екзекуції над євреями двох старшин і 60 демобілізованих козаків «Поліської Січі», які 19-го листопада 1941 року повинні розстріляти 535 євреїв, не залишаючи жодної живої душі. Цей факт рада старшин «Поліської Січі» засуджує, як ганебну дію»¹⁰⁵. Саме ці події пришвидшили відхід з Олевська частини штабу та вояків, які ще там були.

102 Петренко Р. Слідами «Армії без держави». — Київ, 2004. — С. 138.

103 ГДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. С-9133. — Т. 1. — Ч. 2. — Арк. 219, 220.

104 Стельникович С. Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця. Історичний нарис. — Житомир, 2010. — С. 160.

105 ДАРО. — Ф. Р-30. — Оп. 2. — Спр. 112. — Арк. 9, 10.

Т. Боровець згадував, що в Олевську найдовше залишалися командир сотні поручик І. Чортенков з десятьма підстаршинами та певною кількістю козаків¹⁰⁶

Висновки

Період існування військового формування Т. Боровця УПА «Поліська Січ» має чіткі хронологічні рамки — 28 червня-16 листопада 1941 року та умовно поділяється на три етапи:

1-ий етап (28 червня — 9 серпня) діяв невеликий підрозділ (чота), який користувався назвою «Повстанча група «Поліська Січ», а штаб знаходився у с. Вири та м. Клесів Клесівського району Рівненської області; Т. Боровцю вдалося отримати офіційну посаду начальника окружної міліції в Сарнах, проголосити відновлення української Самостійності та заснувати місцеві органи влади у Клесівському та Рокитнівському районах Рівненської області, отримати дозвіл від штабу 213-ої німецької дивізії у м. Рівне про формування спеціального загону чисельністю 1000 вояків.

2-ий етап (10 серпня — 15 вересня) була проведена значна агітаційна робота та створено два курені, в основному, з мешканців Клесівського, Людвипільського, Рокитнівського районів Рівненської області, чисельність яких становила 700 вояків; здобуто у бою м. Олевськ на Житомирищині, куди переміщено особовий склад та штаб; з'являється повна офіційна назва цього формування — Українська повстанча армія «Поліська Січ» та засновано власний пресовий орган — газету «Гайдамака; Т. Боровець залишає офіційну посаду начальника міліції в Сар-

106 Бульба-Боровець Т. Армія без держави. — Вінніпег, 1981. — С. 177.

нах 20 серпня і займається виключно питаннями формування «Поліської Січі».

3-ій етап (16 вересня — 16 листопада) «Поліську Січ» реорганізовано в один курінь, що поділявся на 4-ри сотні та стояв гарнізоном у м. Олевськ. Чисельність становила наближено 400 вояків; також засновано старшинську школу, що нараховувала 20-30 курсантів; територіально «Поліська Січ» контролює Олевський район Житомирської області та робить рейди у суміжні райони Житомирщини та Білорусі, намагаючись знищити чи витіснити загони радянських партизанів.

Існування та бойова діяльність «Поліської Січі» підносила національну свідомість місцевого населення, слугувала яскравим прикладом для населення Житомирщини. Але її співдія в окремих операціях з німецькими підрозділами сприймалася на Олевщині неоднозначно, оскільки для місцевих жителів німці були окупантами, адже значна частина селян перебувала у лавах Червоної армії. Також тут діяли окремі загони радянських партизанів, які мали підтримку та власну розвідувальну мережу.

У подальшому «Поліська Січ» стала тією основою, на якій весною 1942 року Т. Боровець відновив свій загін під назвою УПА і розпочав антинімецьку боротьбу. Отже, цілком зрозуміло, що попри використання назви Українська повстанча армія «Поліська Січ» у 1941 році, військово формування Т. Боровця було тільки першим кроком до створення справжньої Української повстанчої армії у 1942 році, яка розпочала боротьбу з усіма окупантами України.

В И Т Я Г

20

З КНИГИ НАКАЗІВ ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УКРАїнСЬКОЇ ПОБІТАНЧОЇ
АРМІЇ " ПОЛІСЬКА СІЧІ ", ВІД 16 ЛИСТОПАДА 1941 Р.м.Олевськ
Н А К А З Ч. 19.

За бойову та відмінну організаційну працю в бойових
операціях за місто Олевськ, і по ліквідації всіх московсько-
большевицьких регулярних та партизанських банд, на Олевщині,
підвищуються і з'являються зв'язки наступних старшин:

Б. в зв'язки хорунжого піхоти : підхорунжого піхоти

КРУТЛІЯ-ДОРОГЕНКА Юрій Спиридонович.

Отаман/Тарас Бульба /

Начальник штабу
полковник /С мородський /

Згідно з оригіналом:

Начальник штабу полковник

Селезюк /С мородський /

Головна Команда
«ПОЛІСЬКОЇ СІЧІ»

24

21

31 жовтня 1941 р.
4 5
місце постійно

П О С В І Д К А.

Стверджується, що «д»ттант підхорунжий КРУТЛІЯ -ДОРО-
ШЕНКО Юрій Спиридонович, н.к.з.ом Головної Команди
«ПОЛІСЬКОЇ СІЧІ» ч...6... §.3..., з дня 10 жовтня 1941 р,
з'являється в ранзі підхорунжого піхоти зі старшин-
ством з дня підвищення.-

Отаман «ПОЛІСЬКОЇ СІЧІ»

Н.ч. штабу полковник

«д»ттант-хорунжий.

Трульба
Селезюк
Воловчук

Документи хорунжого
«Поліської Січі» Ю. Круглія

Зміст

Вступ	3
Назва військового формування Т. Боровця	5
Чи була «Поліська Січ» першим військовим формуванням у червні-липні 1941 року	8
Створення «Поліської Січі»	12
Подорож Тараса Боровця у Львів	25
Бойова діяльність «Поліської Січі»	28
Чисельність «Поліської Січі»	34
Присяга «Поліської Січі»	44
Газета «Гайдамака»	46
Розпуск «Поліської Січі»	47
Висновки	52

Наукове видання
МАРЧУК Ігор Володимирович
МАРЧУК Наталія Володимирівна

ПОЛІСЬКА СІЧ

Книга видана за сприяння
Центру дослідження і відродження Волині

Науковий рецензент
Олександр Дарованець

Підп. до др. 28.11.2016.
Формат 60x84¹/₁₆.
Папір офсет.
Друк цифр.
Гарнітура Мусл.
Обл. вид. арк. 3,3.
Ум. друк. арк. 3,3.
Тираж 500 прим.

Видавець О. Зень
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.
33022, вул. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне
0362-24-45-09; 068-0250-674;
olegzen@ukr.net

Видруковано: Дятлик М. С.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія РВ № 11 від 12 червня 2002 р.
35304, вул. Центральна, 58, с. Корнин,
Рівненський р-н, Рівненська обл.
тел. 0-362-20-53-37